

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
május

SZÉP MAGYAR T É R K É P

1997

Megtekinthető:

1998. március 24-től 1998. április 30-ig
az Országos Széchényi Könyvtárban

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 5. szám

1998. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt	3
Huszár Ernőné: Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása... ..	3
Cserey Lászlóné: Újabb „bizonyíték”... ..	7
Egyházy Tiborné: Közös gondok	9
Fonyó Istvánné: Gondolatok... ..	11
Marton János: Alábbvaló nemzet vagyunk?	13
Vasas Livia: Magyar egyetemi könyvtárak	18
Papp István: Beszámoló az NKA Könyvtári Szakkollégiuma 1997. évi tevékenységéről	26

Műhelykérdések

Nagy Anikó: Retrospektív adatbázis és külföldi hungarikumok	31
Nagy Attila: Bettina, Martina meg a Reading Today	32
Voit Pál: A Főiskolai és Kari Könyvtárigazgatók Kollégiumának üléséről	35
Szép magyar térkép	36

Könyv

Pogány György: A szegedi könyvtörténeti kutatásokról és egy új kézikönyvről	38
Kövendi Dénes: A közép-kelet-európai országok összehasonlító könyvtárstatisztikai adatai	43

História

Tuba László: Száz éves a Győri Közkönyvtár	47

Perszonália

Varga Béla: Elhunyt Páldy Róbert	53
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei	55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	56

Lapunk e számában Tuba László: Száz éves a Győri Közkönyvtár c. cikkhez válogattunk illusztrációkat.

From the contents

Academic libraries facing the challenges of the information society
(Contributions by Hedvig Huszár, Mária Cserey, Márta Egyházy, Ilona Fonyó, János Marton and Livia Vasas) (3);

István Papp: Report on the activity of the Library Board of the National Cultural Fund in 1997 (26)

Cikkeink szerzői

Cserey Lászlóné, az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Egyházy Tiborné*, a Veszprémi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója; *Fonyó Istvánné*, a BME KTK mb. főigazgatója; *Huszár Ernőné*, a BKE Központi Könyvtára főigazgatója; *Kövendi Dénes*, az OSZK KMK munkatársa; *Marton János*, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Nagy Anikó*, az OSZK osztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Papp István*, az NKA Könyvtári Szakkollégiuma elnöke; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Tuba László*, a Győr Megyei Könyvtár igazgatója; *Varga Béla*, a Veszprém Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Vasas Livia*, a SOTE Központi Könyvtára főigazgatója; *Voit Pál*, a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának könyvtárvezetője

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdatüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.104

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt

A 3K idei márciusi számában a fenti címmel adtuk közre a finn egyetemi könyvtárigazgató, Tuulikki *Nurminen* úrhölgy – szerintünk rendkívül tanulságos – cikkét. A szerkesztőség felkért néhány magyar egyetemi és főiskolai könyvtárigazgatót, ha netán lenne a finn cikkkel kapcsolatban mondandójuk a címben megjelölt, persze tágan értelmezett témakörrel kapcsolatban, és természetesen a hazai helyzetre, illetve saját könyvtárakra vonatkoztatva, foglalják azt írásba, és bocsássák lapunk rendelkezésére. Igen nagy örömünkre szolgált, hogy sokan ragadtak tollat, ültek le írógépük, számítógépük elé, és alkották meg műveiket, amelyek közül nem egy bizony árnyékba borította a finn szerző művét. Úgy véljük, a téma is, de kivált az eddig beérkezett cikkek, enyhén szólva, közérdeklődésre számíthatnak. Ezúttal a lapzártánkig beérkezett írásokat közöljük, de természetesen a hozzászólások tovább fognak sorjázni következő lapszámainkban is. Igazából persze nem hozzászólásokról van szó, hanem önelvű, önértékű tanulmányokról, amelyek alapkérdéseket boncolnak, igen mélyrehatóan. Örülünk nekik, és reméljük, olvasóink is legalább olyan izgalommal fogják őket olvasni, mint mi tettük. Arról természetesen szó sem esett, hogy az egyes írásokat egybehangoljuk, hisz szuverén, egyéni teljesítményekről van szó, amelyeknek csak ürügyül, alkalmul szolgált a márciusi szám cikke.

Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása és a felsőoktatás–kutatás szakirodalmi ellátottsága

A XXI. századra való felkészülés jegyében, figyelembe véve az információs „tartalom-ipar” nemzetközi tendenciáit, az előttünk álló feladatokat és célkitűzéseket, stratégiai jelentőségűnek tartom az oktatás, a felsőoktatás mellett a könyvtári és információs szolgáltatások kiemelt állami támogatását. A könyvtár- és információ-politikát olyan összefüggésben is stratégiaileg kiemelt fontosságúnak tartom, hogy a *könyvtárak az oktatási intézményekkel együttesen felelősek (az iskolai könyvtáraktól a tudományos felsőoktatási könyvtárakig bezárólag) az információs kultúra elsajátításáért, elterjedéséért.* A könyvtáraknak a nemzeti in-

formációs infrastruktúra rendszer stratégiai programja megvalósulásának aktív részesevé kell válniok, hiszen *a könyvtár az az intézmény, amely mindenki számára elérhető, hozzáférhető, a közélet fontos színtere, közhasznú társadalmi infrastruktúra.*

A felsőoktatási könyvtárak alapfeladata, hogy az intézményben folyó képzést és kutatást támogassák a gyűjteménnyé szervezett szakirodalom rendelkezésére bocsátásával, saját állományukról információ-szolgáltatásokat nyújtsanak, tájékoztatást adjanak a más hazai és külföldi könyvtárakban elérhető dokumentumokról és szolgáltatásokról annak érdekében, hogy az oktató, kutató, hallgató hozzájusson a tanuláshoz, tanításhoz, kutatáshoz szükséges szakirodalomhoz.

Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása

A felsőoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXX. törvény, valamint a felsőoktatás fejlesztéséről szóló 1995. évi Országgyűlési határozat a felsőoktatás minőségi és mennyiségi átstrukturálását fogalmazza meg. A felsőoktatási képzési formák és rendszerek átalakulása a könyvtárakkal szemben is növekvő minőségi, mennyiségi követelményeket és igényeket támaszt.

A könyvtári szolgáltatások extenzív és intenzív igénybevételének növekedését – a teljesség igénye nélkül – az alábbi célkitűzések involválják: a hallgatói létszámnövelés, a kötelező óraszám-csökkentés, az átjárhatóság, a kreditrendszer, a távoktatás, a felnőttek képzése, a felsőfokú szakképzés, az önálló tanulmányi munkára nevelés, a tudományos kutatómunka módszereinek elsajátítása, PhD programok, stb.

Mindezek az egyetemi könyvtárak feladatainak szükségszerű változását, továbbfejlesztését igénylik, mivel a könyvtár az egyetem minőségi létének olyan alapintézménye, melytől függhet mind az egész intézménynek, mind szakjainak, szakirányainak, tudományos minősítő képzésének (PhD) az akkreditációja. Új szakok, szakirányok indításának tudományos infrastruktúráját *a nemzetközi normatívákhoz igazodó szakgyűjtemény* és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások adják.

Melyek is azok a könyvtári és információs szolgáltatások, amelyek a felsőfokú képzés minőségét, a tudományos kutatást szolgálják, hogyan változott az egyetemi könyvtárak funkciója? A jelenlegi oktató-kutató generáció derékhada még olyan egyetemi könyvtárral találkozott, ahol sok-sok régi könyv van (mármint ha régi az egyetem), a gyűjteményben való tájékozódáshoz nem könnyen, nem önállóan használható cédula-katalógusok állnak rendelkezésre, és amelyben az eligazodást kedves könyvtárosok segítik, továbbá ahol a dokumentumok zöme zárt raktárban van, és még a kurrens folyóiratokhoz is (különösen, ha külföldi) a könyvtárosokon keresztül jutott az olvasó.

Napjaink egyetemi könyvtára viszont a hazai és külföldi kurrens folyóiratokat, könyveket szabadpolcon tárolja (ha van elég helye), on-line adatbázisokat épít, távoli adatbázisokból szolgáltat információt. A ma könyvtárosa a szó igazi értelmében szolgáltatást nyújt az egyetemi közösségnek és az azt övező társadalomnak. Az egyetemi könyvtárak épületadottságaikat, technikai felszereltségüket, a szakember-ellátottságot tekintve elmaradnak a fejlett országok egyetemi

könyvtáraitól – ezt oktatóink, hallgatóink is tapasztalhatták külföldi tanulmányútjaikon – ugyanakkor a megújítási, megújhodási kényszer elemi erővel tört utat magának számos felsőoktatási könyvtárban.

A jelen és jövő egyetemi könyvtára gyűjteményének az egyetemi oktatás és kutatás igényeihez igazításával, az információszolgáltatások bővítésével, sokszínűségének biztosításával, a szakirodalom gyors rendelkezésre bocsátásával támogathatja az oktatás minőségi színvonalának emelését, a hazai diplomák európai, nemzetközi ekvivalenciáját.

A felsőoktatási könyvtári hálózat struktúráját, az egyes egyetemi könyvtárak helyi alapfeladatain túlmutató funkcióját a felsőoktatás kialakuló új rendszere determinálja. Bármilyen legyen is a struktúra, az egyetem és a könyvtárak közötti méretkülönbség, a korszerű felsőoktatási könyvtáraknak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy

- 1) a felsőoktatásban (egyetem, főiskola) résztvevő valamennyi hallgató elszámoltathassa a korszerű információk technikák használatát;
- 2) egyetemi tanulmányai során a hallgató önálló tanulmányi és kutatómunkára váljék alkalmassá.

A fenti célok eléréséhez minden felsőoktatási intézmény könyvtárát: a gyűjteményt, a szakember-állományt, technikai felszereltséget és épületet olyan szintre kell hozni, hogy a könyvtári hálózat maradéktalanul betölthesse mindazt a funkciót, ami a felsőoktatás stratégiai-fejlesztési céljaiból rárául.

A szakirodalmi ellátás

1992–1994 között az MKM világbanki és hazai szakértők bevonásával a felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési projektjét dolgozta ki, melyről 1995-ben záró konferencia keretében adtak tájékoztatást a hazai szakmai közösségnek. Sajnálatos módon az MKM-VB e projektjének megvalósítására nem került sor. Az asztalfiókba került projekt egyik almodulja volt a *felsőoktatást és kutatást szolgáló korszerű gyűjtemények* és a hozzá kapcsolódó – a jelen és a jövő kihívásainak megfelelő – szolgáltatások, a *dokumentum-ellátás korszerű rendszerének létrehozása*.

A gyűjtemények elemzése során nyilvánvalóvá vált

- 1) elmaradottságunk a nyugati egyetemek könyvtárai gyűjtemények színvonalától;
- 2) a gyűjteményfejlesztésre irányzott költségvetési keretek szűkössége.

A nyugat-európai és USA-beli egyetemi könyvtárak gyarapítási normatívája négy évvel ezelőtt 200-300 USD/fő (nappali hallgató) volt, ami azóta feltételezhetően változott. Ebben az időszakban nálunk jó eredménynek számított az 50 USD/nappali hallgató. Ha figyelembe vesszük múltbéli hiányosságainkat, fehér foltjainkat a gyűjtemények struktúráját és volumenét tekintve, az akkori öt éves fejlesztési előirányzatunk megalapozott igénynek volt tekinthető. E fejlesztés nemcsak a könyv- és folyóirat-gyarapítást szolgálta volna, hanem az elektronikus, virtuális dokumentum-ellátás, könyvtárközi kölcsönzés és copyright díjak (másolás stb.) költségeit is.

Úgy vélem, senki sem vitatja a könyvtári gyűjtemények szerepét az önálló tanulmányi és kutató munkára nevelésben, a kötelező óraszámok csökkentése miatti könyvtári szolgáltató funkció erősödésének szükségességét. Mégis, a gyűjtemények és a korszerű szolgáltatások veszélybe kerültek, illetve nem fejlődhettek, nem alakulhattak ki a felsőoktatás új szakjainak megfelelő színvonalon.

A felsőoktatás finanszírozási feltételei nem teszik lehetővé, hogy a szakirodalmi ellátottság javuljon, az intézmények állami költségvetési támogatása még a szintentartáshoz sem elegendő. Az MKM-nek a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésének normatív és pályázati támogatására hozott rendelete nem állította meg a gyűjtemények elszegényesedését. 18 egyetemi könyvtár adatait áttekintve megállapítható, hogy a rendelt folyóiratok száma az 1990-es és az 1996-os éveket figyelembe véve mind a féleséget (5.383-mal), mind a példányszámot (8.072-vel) illetően csökkent, pedig az induló évre (1990) sem lehet azt mondani, hogy jó volt az ellátás. A külföldi folyóiratok átlagára három-ötszörösére, a magyar folyóiratoké némely szakterületen a többszörösére nőtt. Hasonló megállapításra juthatunk a hazai és külföldi szakkönyvek beszerzése terén is (az oktatók által igényelt külföldi szakkönyvek könyvtári beszerzése minimális, a külföldi gyarapítás fő forrása az egyetemek, könyvtárak nemzetközi kapcsolataiból származó ajándék), holott a gyűjtemények fejlesztése, az alapvető hiányosságok felszámolása, új szakok szakirodalmi megalapozása nélkülözhetetlen a diplomák nemzetközi elismertségéhez is.

A felsőoktatás és kutatás szakirodalmi ellátásának érdekében a gyűjtemények fejlesztése az alábbiak szerint szükséges és lehetséges:

- a) Külföldi normatívákhoz igazodó állománygyarapítási normatívák bevezetése.
- b) A kormány által meghirdetett/támogatott projekt szükséges a felsőoktatás és kutatás szakirodalmi dokumentum-ellátásának biztosítására. E projekt célja lenne a külföldi/nemzetközi elektronikus dokumentumküldő és adatbázis szolgáltató (ISI, Dialog, British Library Dokument Delivery Services, Information Access Company, UMI ProQuest Direct stb.) cégek, szervezetek szolgáltatásainak elérése és finanszírozása a felsőoktatásban és kutatásban érdekelték számára. E szolgáltatások közvetítését az egyetemi könyvtárak konzorciumos formában láthatnák el.
- c) A felsőoktatási könyvtárak gyűjtemény-fejlesztési finanszírozási forrásainak bővítésére van szükség az OTKA, OMF, MKM különböző kutatási és fejlesztési, programfinanszírozási stb. alapok könyvtári pályázati lehetőségeinek biztosításával.
- d) Szükséges, hogy az egyetemi könyvtárak dokumentum-ellátó politikájukat koordinálják, költségkímélő gyarapítást valósítsanak meg, hozzák összhangba dokumentum-megőrzési, -szolgáltató és tájékoztató tevékenységüket.

Huszár Ernőné dr.
a BKE Központi Könyvtára főigazgatója,
az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnöke

Újabb „bizonyíték” a finn–magyar rokonság alátámasztására

A finn egyetemi könyvtárak állománygyarapítási gondjairól olvasva szinte pontról pontra ráismertem saját problémáinkra. Némileg megnyugodva vettem tudomásul, hogy nemcsak nálunk hiányzik az összhang a könyvtártípus szolgáltatásaival szemben támasztott követelmények és azok finanszírozása között. Ez a helyzet nem egyik napról a másikra alakult ki, a hosszú folyamat ellentmondásai jelentkeztek nálunk is, a finn példákkal nagyjából egyidőben vagy néhány évvel később.

Abban azonban biztos vagyok, hogy hazánkban nem elsősorban az egyetem autonómiája, a költségvetés által leutalt összeg szabadabb felhasználása, hanem általában a források irreálisan alacsony volta vezetett idáig. Nem állnak rendelkezésemre megfelelő adatok összehasonlítás céljára, de tartok attól is, hogy a két azonos feladatkörű könyvtár csoportot szorító problémák lehetnek sok szempontból hasonlóak, a mértékük azonban eltérő, sajnos Magyarországon nagyobb.

A rendszerváltást követő politikai időszak a felsőoktatás fejlesztését szorgalmazta, amelyet a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX törvény, ezt követve az országgyűlés határozata foglalt törvényes keretbe. Ez többek között a hallgatói létszám folyamatos növelését, a kötelező óraszám csökkentését és az önálló tanulmányi munka szerepének emelését, a kreditrendszer bevezetését, a többszintű oktatási formák megvalósítását, a felnőttek folyamatos továbbképzését, a PhD programok indítását jelezte előre. **Várható volt és be is következett az olvasók létszámának drasztikus emelkedése.**

Történt ez akkor, amikor az országos és szakmai elképzelések egyaránt szorgalmazták a könyvtári munka minőségi megújítását, az információ áramlásának meggyorsítását a számítógépes rendszerek alkalmazásával.

Miért éppen az egyetemi könyvtárak mozdultak elég gyorsan ebbe a költségigényes irányba? Azt gondolom, hogy azért, mert

- ezeket a könyvtárakat szorosan körülveszi az oktatók és kutatók rétege, akiknek az igénye külföldi tapasztalatokon alapult, amelyeket saját körükben meg akartak honosítani,
- az általános fejlesztési elképzeléseket megjelenítő pályázatok ebbe az irányba ösztönöztek,
- volt elég szellemi kapacitás a jelzések fogadására, a pályázati források elnyeréséhez és a célok megvalósításához.

A számítógépes rendszerek bevezetése és alkalmazása az egyetemi könyvtárakban nagyjából 1992 és 1996 között megtörtént. Nem módszertani bravúr volt, hanem a felsőoktatás fejlesztésének hihetetlenül sok munkát kívánó része a hallgatók, az oktatók és a kutatók, sok esetben egy országot átfogó szakmai kör érdekében – de természetesen nem elsősorban a hallgatók kezdeményezésére.

A számítógépes technológia a korábbi, már amúgy is korszerűtlen könyvtári eszközök, berendezések elavulását eredményezte, **a rendszerek szinten tartása (szoftver, hardver), a környezet átalakítása, a fokozódó használat miatti felújítása vált szükségessé.**

Mindezek közben

- az újonnan megjelenő hazai és külföldi hagyományos formában kiadott tudományos dokumentumok száma tovább nőtt,
- megjelentek és polgárjogot nyertek az új információhordozók (videó, CD, multimédia, számítógépes szakértői rendszerek),
- megjelentek a CD adatbázisok,
- nőtt az infláció, és a folyóiratok, valamint a könyvek ára itthon és külföldön egyaránt rohamosan emelkedett.

A tervszerű állománygyarapítás költségigénye mind példányszám, mind dokumentumféleség tekintetében megsokszorozódott.

Ezzel szemben az elmúlt 5-6 évben az egyetemi könyvtárak költségvetése drasztikusan csökkent, ami érintette a könyvtárban dolgozók létszámát, az állománygyarapításra és működésre (pl. karbantartásra) fordítható költségeket egyaránt.

A jelenlegi keretek már sok esetben a legszükségesebb folyóiratok előfizetésével kimerülnek (ld. Nurminen-cikk, 22.p.).

Az egyetemi könyvtárak igyekeztek tanszéki kutatási forrásokat mozgósítani annak érdekében, hogy a felsőoktatási szférában helyrehozhatatlan hiányok keletkezését elkerüljék. Ez azonban – amint a finn elemzés rámutat – a dokumentumok elérhetőségét gyengíti (ld. a cikk, 24.p.). Míg világszerte az a törekvés, hogy a kis, szakszerűtlenül kezelt gyűjtemények szerepét nagy szolgáltató központok vállalják át, a pénzhiány ezzel ellenkező irányban fejti ki hatását.

A könyvtárközi kérések csökkenését magam nem tapasztaltam, azonban a postai árak növekedése a működési költség emelkedésében jelentkezik, amely végső soron az állománygyarapítástól von el pénzüsszeget.

A karbantartás hiánya mára az egy-két éve még jónak mondható eszközpark elavulását eredményezte, ez ismét a dokumentumok elérhetőségét veszélyezteti.

Új épület átadására, teljeskörű átalakításra, férőhelyek számának bővítésére nem került sor. A felbukkanó részeredmények egy-egy könyvtárigazgató partizánakciójának eredményeként születtek.

Az egyetemi könyvtárak ügyfeleit, hallgatókat, oktatókat és kutatókat egyaránt – joggal – egyetlen dolog irányítja: meg kell találniuk a munkájukhoz szükséges, megfelelő dokumentumokat, és fel kell használniuk a korábban dokumentált ismereteket. Oda vándorolnak, ahol kényelmesebb körülmények között és bizonyos esetekben (főként humán területen) nagyobb valószínűséggel találják meg.

Ezt a folyamatot az egyetemi könyvtárak nem indikálják, hanem kénytelenek tudomásul venni. Nem minden esetben szerencsés, ha 10-20 éve adott tudományág szolgálatában álló kollégák azért nem tájékozthatják a körükben felnövő nemzedéket, mert a hátuk mögött elfogy a hely és a dokumentumbázis. Kényelmes, tágas, mindennel felszerelt „alma mater”-ben miért ne olvasnának, tanulnának szívesen az egyetemi polgárok?

Hogy a sokat vitatott tendencia ne okozzon problémát a dokumentum-ellátásban egyéb feladatot vállaló közkönyvtárak számára, én egyetlen megoldást látok: az egyetemi könyvtárak fejlesztésére kell fordítani megfelelő forrásokat mindaddig, amíg a potenciális olvasói kör (azaz a hallgatói létszám) növekszik. A normatív támogatás már ígéretes kezdeményezés ebben az irányban. Ha ez országos méretekben megvalósulhatna, átadhatnánk tapasztalatainkat finn rokonainknak.

Cserey Lászlóné dr.
az Állatorvostudományi Egyetem
Központi Könyvtára igazgatója

Közös gondok

A finn szerző cikkét elolvasva nem vigasztal, hogy a finnországi egyetemi könyvtárak hasonló gondokkal küzdenek, mint a magyarok. S a gondok között ott is a legsúlyosabb: az állománygyarapítás csökkenése, a gyűjtemények szegényedése. A helyzet hasonlóságát, esetenként azonosságát a Veszprémi Egyetemi Könyvtár néhány adatával szeretném érzékeltetni.

A hazai helyzetre is jellemző, hogy az egyetemi költségvetés és a könyvtári beszerzésre fordítható összeg aránya folyamatosan romlik. **Míg az egyetemi költségvetés 1993-ról 1996-ra kb. megkétszereződött, addig a könyvtári állománybeszerzésre fordított összeg a Veszprémi Egyetemi Könyvtárban mindössze 30%-kal növekedett, ami 1 éves szintentartást sem biztosít!**

A magyar egyetemi könyvtárakat is sújtja a dokumentumok áremelkedése, melynek mértékét a szerző az időszaki kiadványok esetében a legutóbbi esztendőben 20%-ra teszi. A forint leértékelés hatása további súlyos gondot jelent könyvtárainknak. **A Veszprémi Egyetemi Könyvtár folyóiratmegrendelésén is látható ez a tendencia. 1998-ra az 1997-ben megrendelt külföldi szakfolyóiratoknak mindössze 63%-át rendelhette meg a könyvtár az előző évinek megfelelő keretből.**

Tuulikki Nurminen is említi, hogy a mutatók még rosszabbak, ha a hallgatói létszám emelkedését is figyelembe vesszük. **A Veszprémi Egyetemnek 1990-ben 697 nappali hallgatója volt, 1997-ben pedig már 3797. Ez több, mint ötszörös emelkedés. A beszerzési keret ugyanezen időszak alatt csupán kétszerezésére emelkedett. A kép még sötétebb, ha vizsgáljuk az új szakok nagy számát, amelynek esetében a könyvtári háttérrel ki kellett építeni, létrehozni, s ez a drága kézikönyvek, alapl művek visszamenőleges beszerzését is jelenti. 1990 óta a Veszprémi Egyetemen indított új szakok: műszaki informatikai, környezetmérnöki, kémia, műszaki manageri, gazdálkodási, idegenforgalmi, angol és német nyelvtanári, színháztörténeti, környezettan tanári. Sajnos nem mondhatjuk el jó lelkiismerettel, hogy ezeknek a szakoknak könyvtári háttérét sikerült megteremteni.**

A magyar egyetemi könyvtárak esetében is hasonlóan torz az állománygyarapításra fordított összeg megoszlása dokumentum-típusonként, nálunk is a folyóiratelőfizetésre fordított összeg teszi ki a teljes beszerzési keret túlnyomó többségét. **Az elmúlt években a Veszprémi Egyetemi Könyvtár a dokumentumbeszerzésre fordított összeg kb. 90%-át fordította a külföldi folyóiratok előfizetésére.**

Hasonlóan csökken, nehezedik nálunk is a könyvtárközi kölcsönzés, mint a finn egyetemi könyvtárakban, s a fő ok itt is a bevezetett kölcsönzési díj. Könyvtárunk évtizedek óta viszonylag sokat kérő, és állományának nagyságához képest sokat is szolgáltató könyvtár. Az elmúlt években mindkét tevékenység csökkenése megfigyelhető, ami különösen a hallgatói létszám növekedése mellett meglepő. **A Veszprémi Egyetemi Könyvtár 1990-ben 1593 dokumentumot küldött és 2476-ot kapott, 1997-ben 1493 dokumentumot küldött és 2103-at kapott.**

Veszélyes tendenciának tartom a Tuulikki Nurminen által említett példát, a joensuu-i egyetemét, „ahol a gyarapítást illető döntési jogot és finanszírozást nagyrészt az intézeteknek adták át a központi könyvtárból, és a szolgáltatások terén a megrendelői modellt, valamint a fizetéses megoldást preferálják.” Éppen a gyűjtemények szegényedése, a gyarapítás szükségessége indokolja, hogy azt a keveset, amit az egyetemi könyvtár beszerz, minél hatékonyabban bocsássa használatra az olvasók minél szélesebb körének. Összegyetemi érdek az, hogy a beszerzett dokumentumok a lehető leggyorsabb feldolgozás után a biztonsági berendezésekkel ellátott, őrzött és hosszan nyitvatartó olvasótermekben legye-

nek hozzáférhető az oktatók és hallgatók részére, és a nyilvános online katalógust távoli hazai és külföldi érdeklődők is elérjék. A tapasztalat azt mutatja, hogy a tanszéki, intézeti könyvtárakban elhelyezett dokumentumokat csak szűk körben használják, ezek így nem szolgálják a teljes tudományos közönséget. Lehetséges, hogy speciális dokumentum beszerzések kutatási témák terhére tanszéki, intézeti könyvtárak részére történjenek, azonban költségvetési forrásból elsősorban a szolgáltatásra képes központi könyvtárak támogatása célszerű.

A finn szerző cikke sok érdekes és a magyar egyetemi könyvtárakra is vonatkozó megállapítást, gondolatot tartalmaz. Szeretném emlékeztetni a szakmai közvéleményt, hogy a magyar egyetemi könyvtári állományról 1992 és 1995 között, egy remélt világbanki támogatás előkészületeként, sok szempontú, átfogó vizsgálatok születtek. Ezek a kutatási jelentésekben és (természetesen rövidítve) a szaksajtóban is megjelentek. Ezekben a dokumentumokban ugyanezekkel a gondolatokkal találkozhatunk, amelyek Tuulikki Nurminen cikkében megjelentek. Mivel a magyar egyetemi könyvtárak állományának fejlesztése – a sürgető szükségesség ellenére – nem történt meg, a korábbi évek megállapításai sajnos időszerűek maradtak.

**Egyházy Tiborné dr.
a Veszprémi Egyetem Központi
Könyvtárának igazgatója**

Gondolatok...*

Előljáróban le kell szögezni, hogy az elmúlt években döntően megváltozott a könyvtárak hagyományos funkciója. A dokumentumok gyűjtése, feldolgozása és rendelkezésre bocsátása helyébe az információk szolgáltatása került előtérbe.

A dokumentumok birtoklása mellett és/vagy helyett fontosabb az információhoz való hozzáférés biztosítása. A könyvtáraktól ma már nem várható el, hogy arra az esetre gyűjtsék a dokumentumokat, ha potenciálisan szükség lenne rájuk, hanem éppen akkor legyenek képesek fellelni és rendelkezésre bocsátani azokat, amikor igénylik. Tehát a fejlődés trendje, eltérően a klasszikus könyvtártól – amelynek még ma is egyik mérőszáma a birtokolt dokumentumok száma – az információk központok, az információ-elérési bázisok kialakulása. Ezek mérőszáma nem az állomány nagysága, hanem a nyújtott információ gyorsasága és pontossága.

A fejlesztési stratégia felhasználó- és problémaorientált: az alapvető cél az, hogy a szolgáltató az információ eszközével segítséget nyújtson a felhasználók feladatainak és problémáinak megoldásához, a döntések előkészítéséhez. Elvi alapja az információ azon értelmezése, amely szerint csak a valamely probléma megoldásához szükséges, ismeretgyarapodást eredményező közlés, dokumentum

* A szerző jelen hozzászólásával együtt a BME KTK helyzetéről, fejlesztésének súlypontjairól szóló tanulmányát is eljuttatta szerkesztőségünkbe. Ezt júniusi számunkban közöljük.

tekinthető információknak. A fejlesztés irányait az határozza meg, hogy

- a könyvtárnak mely felhasználókat kell kiszolgálnia;
- e felhasználóknak mely feladatok, problémák megoldásához, milyen típusú döntések meghozatalára van szüksége információra;
- a szükséges információk biztosításához milyen típusú szolgáltatásokat kell nyújtania, és mely szolgáltatások könnyíthetik meg leginkább a problémák, feladatok megoldását;
- milyen módon fokozható a könyvtári és tájékoztatási munka hatékonysága.

Ehhez olyan dokumentumszolgáltatást kell megteremteni, hogy a felhasználók akkor is hozzáférjenek az adott szakterület irodalmához, ha az könyvtárakban vagy az országban nem található meg.

Tehát a könyvtáraknak meg kell oldaniuk

- a világ teljes publikus dokumentumterméséből a tájékozódás lehetőségét,
- a primér információ iránti igény kielégítése céljából ehhez a hazai lelőhely megállapításának lehetőségét,
- a primér információ bárholnán történő beszerzésének és bárhová eljuttatásának lehetőségét.

Az állománygyarapítás kontra hozzáférés kérdésben határozottan a hozzáférés, a dokumentumszolgáltatás irányába kell elmozdulni.

A könyvtárak szakmai tevékenységét, szolgáltatásait alapvetően az határozza meg, hogy mely felhasználókat kell kiszolgálniuk.

A BME KTK felhasználói magától értetődően

- a BME magyar és külföldi hallgatói,
- az egyetemi oktatók, kutatók,
- az egyetem dolgozói,
- más felsőoktatási intézmények hallgatói,
- a külső felhasználói kör.

Az egyetemen belüli felhasználók kiszolgálásán túlmenően tehát a könyvtárra feladatok hárulnak a külső felhasználói kör vonatkozásában is, nevezetesen képesek és alkalmasnak kell lennie arra, hogy kiszolgálja

- az ország más műszaki egyetemeken dolgozó felhasználókat;
- a felsőfokú műszaki oktatás és kutatás tekintetében állami, nemzetközi felhasználókat;
- a matematika, fizika, szerves kémia területén országos felhasználói kört;
- az ipari kutatás és fejlesztés terén jelentkező vállalati, intézeti felhasználókat.

Az állománygyarapítás problémái

A beszerzési keretek reálértékének csökkenése az elmúlt években jelentős mértékben szűkítette a magyarországi könyvtárakban a dokumentumok számát. A külföldi könyvbekkerítés volumenének folyamatos mérséklődése mellett 10 év alatt mintegy 40%-al csökkent a külföldi folyóiratok száma. Míg 1985-ben 20.625 folyóiratféléseget fizettek elő a hazai könyvtárak, addig ez a szám 1996-ra 12.454 címre csökkent. Az előfizetett példányszám tekintetében a csökkenés 38%-os volt ugyanezen időszak alatt. Folyamatosan növekszik azon megszüntetett előfizetések száma is, amelyek egyedüli példányként találhatóak az országban.

A központi költségvetés helyzete az eljövendő néhány évben is olyan lesz, hogy a felsőoktatásnak valószínűleg kevesebbel kell majd többet elérnie. Közhelynek számít, de valójában illúzió az a megállapítás, hogy a hazai állományfejlesztés legelső feltétele a nagyságrenddel nagyobb finansziális lehetőség. Ennek megléte magával vonná a mennyiségileg és minőségileg magasabb szintű állománygyarapítást, a magasabb fokú szervezettséget. A könyvtáros társadalomnak fel kell ismernie a koordináció-kooperáció, az összefogás szükségességét.

A szűkös anyagi lehetőségek valamelyest ellensúlyozhatók az erők összesítésével:

- a gyűjtőkörök pontosítása,
 - kooperatív állománygyarapítás,
 - egyeztetett folyóirat-rendelés,
 - egymás állományáról kölcsönös tájékoztatás,
 - könyvtárközi kölcsönzés elektronikus úton,
 - adatbázisok együttes előfizetése révén
- és így tovább.

A felsorolt lehetőségek közül – több felsőoktatási és országos szakkönyvtár közreműködésével – mára jelentős eredmények valósultak meg: pl. a „Közelkat” (közös felsőoktatási könyvtárközi lekérdező rendszer), amely különféle hazai könyvtári rendszerek és az intézmények katalógusainak együttes lekérdezését oldotta meg. Vagy a SwetScan folyóirat tartalomjegyzék szolgáltatás adatbázis együttes előfizetése és szolgáltatása.

Fonyó Istvánné
a Budapesti Műszaki Egyetem
KTK mb. főigazgatója

Alábbvaló nemzet vagyunk? A felsőoktatási szakirodalmi ellátásban bizonyosan!

Északi testvéreink felsőoktatási könyvtárai bajban vannak, mert az utóbbi években országosan csökken az állománygyarapítási keret. Erről szól Tuulikki Nurminen cikke, amelyhez a Szerkesztőség szíves felkérésére lehetőséget kaptam hozzászólni.

Nem kell sokat bizonygatni, hogy a téma nálunk is időszerű. Saját, e témakörben írt cikkeim egyre nagyobb részt tesznek ki közleményeimből, még ha csak a számszerű vizsgálatokat közlőket sorolom is fel (Irodalomjegyzék, 1–12). Nurminen cikke érdekes összehasonlításra ad alkalmat országainkról, s mivel nem mondható, hogy eddigi munkásságom hazai prófétává tett volna, megkísérlem, hogy Nurminen mutasson rá bajainkra.

1993 óta csökken a finn felsőoktatási intézmények állománygyarapítási kerete. Hogy ennek mi az oka, arra nézve érdekes magyarázattal szolgál a szerző:

szerinte azért fogy a beszerzésre fordított pénz, mert 1989 óta az államtól kapott támogatásban nincs megszabva a gyarapításra fordítandó összeg, az intézmények maguk döntenek el, mennyiért vesznek könyvet és folyóiratot. Sietünk megjegyezni: a felsőoktatási támogatás egészére nem panaszkodik Nurminen. Nem arról van tehát szó, amire a magyar olvasó automatikusan gondolna: más, létfontosságú kiadásokra kell a pénz, netán az oktatók elbocsátásának elhárítására, a fizetéseknek a létminimumhoz közelebb emelésére, a düledező falak renoválására, esetleg az éhező diákok ingyenkonyhájára. Nem. Jól látható ez az I. táblázat II. alegységéből. 1992 óta stagnál ugyan a felsőoktatási intézmények költségvetése (finn márkában stagnál!), de előtte olyan erősen nőtt (öt év alatt csaknem megkétszereződött), hogy könnyen hajlunk arra, miszerint nem veszteglésről, hanem egy elfogadható szintű egyensúly beálltáról van szó. A könyvtári keretek visszaesésének eszerint egyszerűen az az oka, hogy a felsőoktatási intézmények szerint elég ennyiért beszerezni szakirodalmat.

Vajon elég-e?

Ezt a kérdést nehezebb megválaszolni, mint hirtelen gondolnánk. Maga Nurminen sem válaszolta meg, bár egyértelmű, hogy ő a csökkentést káros dolognak tartja. Próbáljuk meg az igen vagy nem kimondását a finn–magyar összehasonlítás alapján megtenni.

Néhány alapadat.

Magyarország lélekszáma 1996-ban 10,2 millió volt, Finnországé ennek éppen a fele, 5,1 millió. Hogy hány egyetem és főiskola van Finnországban, nem tudtuk kideríteni, pedig nem mindegy. Feltételezzük, hogy Finnországban kevesebb a felsőoktatási intézmény a magyarországi 53-nál (állami). Ha így van, az azonos pénzkidadás jobb könyvtári ellátottságot takar. Azt is csak feltételezni tudjuk, hogy a felsőoktatás hallgatói összetétele nem nagyon tér el a két országban.

A cikkből az derül ki, hogy a könyvtári rendszer nagyjából hasonló a miénkhez, egyetemi, kari és intézeti könyvtárak hálózatából áll. Bár az intézménytípus adatok lennének igazán érdekesek, csak országos szintű összehasonlításra van mód.

A hallgatói létszám támpont lehet az *országos* (!) összehasonlításban, ha a fent említett potenciális eltéréseket a megengedhetőség határán belülállónak tételezzük fel. Bár adataink csak hozzávetőlegesek, 1996-ban közel *azonos volt a diáklétszám* a két országban, mintegy 140 000 hallgató tanult mind a magyar, mind a finn felsőoktatásban. Eszerint Finnországban kb. kétszeres a beiskolázottság mértéke, ha a lakossági korfa nem nagyon tér el országainkban. (A finn hallgatói létszámra a cikk egy főre jutó beszerzési adataiból következtettünk.) A diáklétszámok alapján kijelenthetjük, hogy az állománygyarapítási kiadások az ellátottság mértékével valószínűleg arányban állnak. Könnyebb összevetés kedvéért forintosítottuk a finn márkát.

Míg 1996-ban a magyar felsőoktatási könyvtárakban szűken egymilliárd forint jutott beszerzésre (10), addig Finnországban háromszor ennyi! Ezt ítéli rossznak, sőt veszélyesnek Nurminen, ettől félve kongatta meg a vészharangot. Hogy egy kicsit vigasztaljuk, felhívjuk figyelmét egy összefüggésre, amit saját számaiból kaptunk: a beszerzés összege az 1992-es csúcstről 1996-ra 14%-kal csökkent, 95,5 millió márkáról 82,2 millióra. Ha az intézmények terhelése nőtt volna, akkor a beszerzés összes intézeti kiadásból való részarányának növekedni kellett

volna. Nemhogy nem nőtt azonban a részarány, hanem éppenséggel csökkent, (1,8%-ról 1,5%-ra). A csökkenést tehát nem a szűkölködés okozta. Magyarországon az áremelkedés üteme olyan nagy, hogy még az effektíve csökkenő előfizetések mellett is nő a könyvtárra költött részarány a tudományos intézmények költségvetéseiből, mert a költségvetések ugyebár korántsem emelkednek ilyen ütemben (4).

A cikkből azt is megtudtuk, hogy 1996-ban 10 millió márkát adott az állam „pántlikázva” a könyvtári beszerzések támogatására. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy az 1995-ös beszerzési összeg, amely azonos volt az 1994-essel, 8 millióval nőtt 1996-ban. Az intézmények nem nyelték le a pótségi pénzt, hanem arra költötték, amire adták nekik, megnövelték vele az állománygyarapítási keretet. Nagyon érdekes lenne megtudni, hogy a magyar felsőoktatási intézményeknek 1997-ben kiosztott 500 millió forint nyomán hogyan alakult az 1997-es beszerzési keret az egyes intézményekben 1996-hoz képest, különös tekintettel arra, hogy itt aztán bizonyosan égető szakirodalmi hiányok pótlására kellett volna a könyvtáraknak adott támogatás (9, 11, 12).

Mivel hazai helyzetünkről azt mutattuk ki, hogy a minimálisan elfogadható ellátottsághoz képest legalább kétszeres beszerzési keretekre lenne szükség az orvostudományban (8), alapkérdésünkre igen a válasz: a finn felsőoktatási intézmények szakirodalmi ellátottsága országos szinten jónak mondható, rossznak semmi esetre sem. Itt kell megjegyeznünk, hogy a tényleges ellátottságot az intézményi szint fejezné ki a legjobban. Mivel Finnországban minden bizonyítással jóval kevesebb egyetem és főiskola van, mint nálunk, az egy-egy könyvtárban lévő anyag terén még nagyobb a különbség Finnország javára. Nem véletlen, hogy pl. az élettudományokban magasban felette van a finn tudomány publikációs színvonal a magyarnak (13, 14).

A cikk más tanulságokkal is szolgál – ezek fölött sem szabad elsiklani.

A szerző automatikusan a hallgatói létszámhoz viszonyítva fejezi ki az ellátottság mértékét, akár pénzről, akár beszerzett kötetről van szó, de egyáltalán nem fejt ki (még csak nem is utal rá), hogy miért dolgozik e mérőszámmal. Ez azért zavaró, mert az intézmények szakirodalmi igényei – és az ellátottság milyensége – egyáltalán nem a hallgatói létszámtól függ, sokkal inkább az oktatott és kutatott szakterületről. Mint látni fogjuk, közvetve Nurminen adatai is ezt bizonyítják.

Az egyetemek számára kötelező a tudomány világszínvonalú művelése (nálunk is az lenne), abból az egyszerű megfontolásból kiindulva, hogy enélkül az oktatás színvonala nem lehet egyetemi. Az egyetemnek tehát elsőrendű kötelessége beszerezni a tudományos szakirodalmat. Erre viszont egyáltalán nem áll az a nálunk szélteben-hosszában bevett nézet, miszerint több szem többet olvas – ahogy sugallja ezt a hallgatói létszám és a szakirodalmi igények nemritkán könyvtárosok által is szorgalmazott összehoronzása –, hanem éppen ellenkezőleg: az intézményi koncentráció egyedül is képes javítani az ellátottságot. (Ha mondjuk a négy magyar orvosegyetemet összevonnák kettővé, a kétszeres könyvtári keret legalább kétszer jobb szakirodalmi helyzetet teremtene az új könyvtárakban, dacára a megnövekedett olvasói körnek.) A szakirodalom-szükséglet meglehetősen nagy létszámfüggetlenségének fő oka az, hogy a tudományos szak-

irodalom fő hordozója a folyóirat. Különösen így van ez a legnagyobb volumenű *science* szakterületeken (5–10).

Lássuk be, hogy a *hallgatók* szakirodalmi igényeit minimális pénzből ki lehet elégíteni, ha tényleg a szakirodalomra gondolunk, s nem a tananyagra, ami különben inkább csak a filológiai szakterületeken jelent könyvtári feladatot, a természettudományi és alkalmazott tudományi hallgatók, sőt sok társadalomtudomány hallgatóinak túlnyomó többsége is elsősorban a megvett tankönyvekből tanul. Ugyanis az a szakirodalom, amivel a hallgatók szembesülnek, szinte teljesen azonos azzal, ami az oktatóknak kell, hogy művelni tudják a tudományt, s ezzel egyetemi szinten tartásuk az oktatás színvonalát. Mire föl akkor a hallgatói létszámhoz való viszonyítás?!

A finn adatok érdekes közvetett bizonyítékkal szolgálnak a szakterületi különbségek fennállásáról. A bizonyíték a márka/hallgató értékek intézményi szórása, ami akár háromszoros is lehet az egyetemek közt. Teljesen biztos az, hogy ezek az eltérések nem az ellátottsági szintek különbségeit rejtik, hiszen ahol lélekszám alapon a magyarnál hatszor többet fordítanak szakirodalomra országosan, ott egyszerűen elképzelhetetlen az, hogy az egyik helyen a szükségesnél kétháromszor kevesebbet adjanak ki folyóiraatra és könyvre. (Kirívóan többet nyilván sehol sem adnak ki.) A márka/hallgató értékek szórása csakis a *szakterületi különbségek* miatt lehet, illetve kisebb mértékben eredhet abból is, hogy egyes intézményekben esetleg kicsi a diáklétszám – a folyóiraatokra viszont így is elő kell fizetni.

A finn beszerzési keretek közel kétharmada folyóiraatokra megy el. Itt is eléggé szerencsétlen az összevonas, lévén a folyóirat/könyv arány is diszciplína függő. A társadalomtudományokban és a filológiában kisebb a folyóiratok szerepe, a természettudományokban, élettudományban igen nagy (1–6, 10). E vonatkozásban jelentős a különbség az egyetemek és a főiskolák közt is. Az egyetemek sok folyóiraatra fizetnek elő, a főiskolák kevésre (12). Ezzel kapcsolatban tanulságos összevetéseket kaphattunk volna egy kis spektrális elemzéssel.

E néhány észrevételt csak azért tettük, mert úgy véljük, nagyon jó lenne, ha a meglévő sok és jó adatból egyszer kihozná a szerző mindazt, ami bennük van. Magyarországon egyelőre messze van a hivatalos adatgyűjtés attól, hogy a finn felméréshez hasonló színvonalú elemzést lehessen csinálni, hiába küldenek olyan sok helyre adatot, beszámolót szegény magyar könyvtárosok. Pedig nekünk sokkal nagyobb szükségünk lenne a bölcs (ön)megismerésre, mint finn rokonainknak. Ennek híján ott tartunk, hogy a nyomorenyhítónek szánt alamizsnák is félremennek, elpredálódnak, elenyésznek (8, 10, 12).

Marton János
a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem
Központi Könyvtára igazgatója

IRODALOMJEGYZÉK

1. MARTON János:

Az élettudományi folyóirat-ellátottság alakulása Magyarországon 1970–1976. =
Tudományos és Műszaki Tájékoztató 26: 396–399 (1979)

2. MARTON János–PÁVAI-VAJNA Erzsébet–TERJÉK Zsuzsanna:
Szükségletek, ellátottság, takarékoság. *Biokémiai folyóiratok előfizetése Magyarországon.* = *Könyvtári Figyelő* 29: 30–39 (1983)
utánközlésre átvette: *Az Orvosi Könyvtáros* 23: 244–259 (1983)
3. MARTON János:
Az élettudományi magfolyóiratok előfizetése Magyarországon 1974 és 1983 között. = *Könyvtári Figyelő* 32: 173–177 (1986)
4. MARTON János–ZSIGÓ Ildikó:
Drágulás, drágítás, halódás. Végveszélyben a tudományos folyóiratellátás? = *Magyar Tudomány* 35: 723–726 (1990)
utánközlésre átvette: *Könyvtáros* 40: 651–654 (1990)
5. MARTON János–ANVEILER Judit–TÓTH Erika:
Hét szűk esztendő. A magyar tudomány információellátásának leromlása 1978–1985 között – négy élettudományi diszciplína külföldi folyóirat-beszerzéseit például véve. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 38: 325–328 (1991)
6. MARTON János:
Tudósok tudása: természettudományi információellátás Magyarországon. = *Az MTA Könyvtár Közleményei* 30: 181–187 (1992)
7. MARTON János:
A magyar tudományos könyvtárak lepusztulása az elmúlt 25 évben. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 42: 3–6 (1995)
8. MARTON János:
Mi kell a magyar felsőoktatási és tudományos könyvtáraknak? A világbanki pályázat állománygyarapítási direktívái. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 42: 451–456 (1995)
9. SZÉNÁSI Edit–VIRÁG Réka–MARTON János:
A tudomány árad, a könyvtárak apadnak, mi lesz a tudással? (A vezető orvostudományi folyóiratok fogyatkozása Magyarországon.) = *Orvosi Hetilap* 45: 2463–2466 (1995)
10. MARTON János:
A felsőoktatási intézmények szakmai könyv- és folyóirat beszerzésének tervezett támogatásáról. = *Magyar Felsőoktatás* 1997/4: 14–15 (1997)
11. ZSIGÓ Ildikó–FAZEKAS Mónika–MARTON János–BARTA Rita–DÓRA Krisztina:
Az élettudományok idézetelemzéssel azonosított szakterületei és tudományterképe. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 44: 258–263 (1997)
12. MARTON János–SÓTI, Lilla:
A felsőoktatási intézmények szakirodalmi ellátásának támogatásáról. = *Magyar Felsőoktatás* 1997/10: 16–18 (1997)
13. ZALLÁR Ildikó–HULESCH Helga–HAJAGOS Mária–SAMU Krisztina–MARTON János:
A tudományos középmezőny tíz országának publikációs aktivitása az élettudományok vezető külföldi folyóirataiban. = *Orvosi Hetilap* 138: 2855–2861 (1997)
14. MARTON, J.–HULESCH, H.–ZALLÁR, I.:
Intensity breeds effectivity. = *Scientometrics* 41: 411–415 (1997)

Magyar egyetemi könyvtárak az információs társadalomban. Meváltozott szolgáltatások, átalakult gyűjtemények

Változások a felsőoktatásban és a társadalmi környezetben

Felsőoktatási reform

Az utóbbi 10 évben a magyarországi felsőoktatásban lényeges változások történtek. A felsőoktatási törvény szellemében a különböző szakminisztériumoktól a Művelődési és Közoktatási Minisztériumhoz kerültek a szakegyetemek, tehát az összes felsőoktatási intézmény egységes irányítású lett. Többek között azzal a céllal, hogy összehangolt intézményfejlesztési tervek készüljenek. A régi egyetemeken új szakok tucatjai jöttek létre az átalakult társadalom szakemberigényének megfelelően, valamint elindult a privát felsőoktatás. 1993-tól kezdődően – a képzés megfelelő minőségét biztosítandó – egységes szempontrendszer alapján az egész magyar felsőoktatást érintően elkezdődött az intézményi- és programakkreditáció.

A magyar felsőoktatási intézményekben a hazai hallgatók képzésén túl idegen nyelveken történő oktatás és képzés is folyik külföldi diákok részére. Megfontolt előkészületek után lehetővé váltak az áthallgatások, a külföldön teljesített gyakorlatok, esetleg szemeszterek beszámítása már gyakorlattá vált (a kreditrendszer bevezetésre kerül a közeljövőben). Megváltozott az egyetemi felvételik, a továbbképzések rendszere. A tudományos fokozatok odaitélésének joga – néhány évtized után – ismét visszakerült az egyetemekhez, ezzel egyidejűleg megváltoztak a fokozatok megszerzésének feltételei is.

Az egyetemek a kormány felsőoktatási politikájának nyomására integrációs kapcsolatrendszereket alakítanak ki, amelyek az intézmények minden területét érintik.

Az állami finanszírozás, azaz a költségvetésből való hozzájárulás ma már nem kizárólagos forrása az egyetemek működtetésének, hanem a többszatornás támogatási rendszer egyik eleme. A képzési, hallgatói, létesítményi és a tematikusan elkülönített kutatási támogatások képezik az állami támogatás fő részeit.

Az elkövetkező években tovább folyik a felsőoktatás reformja, amely világbanki támogatással biztosítja az európai felsőoktatás színvonalához történő abszolút és relatív közeledés folyamatát.

Pályázati rendszer bevezetése

A fenti változások a pályázati rendszer bevezetésével egyidőben mentek végbe.

Az élet minden területén, de különösen a felsőoktatásban lehet és kell pályázni (egyenként, külön-külön vagy több intézménnyel együtt) az elavult technológiák kicserélésére, a tudományos könyv- és folyóiratállomány gyarapítására, az adatbázis gyűjtemények bővítésére, az újdonságok bevezetéséhez szükséges pénzügyi forrásokra, az újszerű szolgáltatások bevezetésére, illetve igénybevételére.

A számítástechnika térhódítása

A számítógépek és a hozzájuk tartozó technológia, a hardver és szoftver fejlődése, a hálózatok működése hétköznapi tevékenységünk szinte minden szféráját érinti. Kényszerítő erővel hatnak az emberek gondolkodásmódjára, átalakítják a munkaköröket, életviteleket és szokásokat. Megváltoztatják az információk megszerzésének módját, a rendelkezésre álló információ-halmazok gyors és tetszőleges szempontok szerinti ismételt átrendezését teszik lehetővé. A televízió, a számítógép, az internet, a mobil telefon információszerezésre használt eszközökké váltak, teljesen új funkcióban, egyénre szólóan szolgáltatáscentrikusan használhatók.

Az információk iránti igény rendkívüli mértékben megnövekedett, s ez különösen érvényes a felsőoktatásra. Az oktatás és kutatás során használták először a számítógépeket.

Könyvtárak a megváltozott környezetben

(A továbbiakban az egyetemi könyvtárakkal kapcsolatos információkat, szám szerint pedig a SOTE Központi Könyvtárának tényleges adatait mutatjuk be közel 20 évre visszatekintve.)

A fentiek értelmében a könyvtáraknak ebben a megváltozott környezetben kell tevékenykedniük. A fenntartó jól felfogott döntése szerint az egyetemi könyvtárak nagy része nyilvános; elsődleges feladatunk az oktatás, kutatás és az orvosegyetemeknél még a gyógyítás támogatása szakinformációval.

A könyvtárosok feladatai

A könyvtárosok képzésében jelentős területet foglal el több, mint 10 éve a számítástechnikai tárgyak oktatása. A kongresszusok, külföldi és magyar tanulmányutak, tréningek, az egyéb továbbképzési formák lehetőséget nyújtottak, hogy felkészüljenek a megváltozott körülmények közötti munkára. Ezzel egyidőben létszükségletté vált a számítógépes ismeretekkel rendelkező munkatársak alkalmazása – rendszergazda, számítástechnikai felelős munkakörök létrehozása – a magasabb szolgáltatási színvonal elérése érdekében.

A könyvtári infrastruktúra átalakítása

A könyvtárban biztosítani kellett az információk megszerzésének szempontjából nélkülözhetetlen eszközök információs centrumban történő elhelyezését, vagy – ha úgy tetszik – a digitális könyvtárak helyét, a gyorsan avuló gépek cseréjét, a használatban lévő szoftverek, szövegszerkesztők, levelezőrendszerek újabb és újabb verzióinak a beszerzését. A másológépek különböző típusai kerültek a

könyvtárakba: a tudományos közlemények könyvtárközi kölcsönzését megkönnyítő nagy teljesítményű másológépek, valamint az automatikusan, könyvtári személyzet nélkül üzemeltethető másolatkészítők. Az integrált könyvtári rendszerek bevezetése szintén maga után vonta a könyvtári tevékenységi körök, munkafolyamatok és az infrastruktúra teljes átalakítását.

A gyűjtemények átalakulása, elektronikus szolgáltatások

A 90-es éveket megelőzően könyvek és folyóiratok képezték a kurrensen épített állományt. Gyűjteményelemzésnél s az ehhez kapcsolódó költségelemzésnél (1. táblázat) világosan látszik, hogy az összegek hatványozottan nőnek, az adatbázis vásárlások miatt megváltoztak a beszerzések összetevői.

1. táblázat

A SOTE Központi Könyvtár vásárlásai (db/millió Ft)

	Könyv	Folyóirat	Adatbázis
1980	430 / 0,70	549 / 3,70	-
1985	210 / 0,85	588 / 6,63	-
1990	113 / 0,90	534 / 16,26	2 / 0,30
1995	156 / 2,68	533 / 26,00	9 / 7,60
1998 (várható)	250 / 4,00	540 / 62,00	16 / 13,00

A vásárolt könyvek száma kevés, bár a beszerzésük egyre többbe kerül. Egy könyv átlagára 1980-ban 1600 Ft volt, s 15 évvel később, 1995-ben 17 000 Ft. Természetesen ez átlagár, a külföldi könyvek, különösen 1-1 gyógyszerkönyv ára akár 100 000 Ft fölött is lehet.

A folyóiratok mennyisége számszerűen alig változott, bár a címek egy része törlésre került, néhány új lapot pedig előfizettünk. A magyar folyóiratokat kötelempéldányként kapjuk, csak külföldi folyóiratokat fizetünk elő. Ezek átlagára 1980-ban 6700 Ft volt, 1995-ben 49 000 Ft, 1998-ban pedig 115 000 Ft. Ilyen óriási összegek kifizetése csak gazdaságos rendelés, széleskörű felhasználás, maximális igénybevétel és az országos feladatkör teljes mértékű ellátása mellett indokolt.

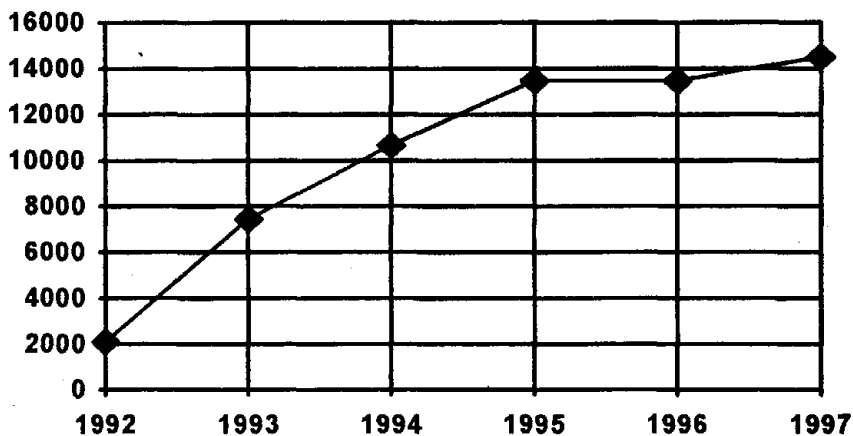
1989-ben indult a számítógépesítés, az első CD-ROM-ok vásárlása. Használatuk a megnövekedett információs igényeket könnyedén kielégítette. 10 évvel ezelőtt vált elérhetővé a felhasználók számára a legfontosabb orvostudományi bibliográfiai adatbázis, a MEDLINE: Magyarországon, elsőként a SOTE-n, először egy gépen, azután a könyvtár lokális hálózaton, de már 1966-tól napjainkig kutathatóan, havi frissítéssel. Mintegy 5 éve az egyetem hálózatán, a SOTNET-en több mint 1500 terminálon használható éjjel-nappal folyamatosan. Az első perctől kezdve az olvasók önállóan, könyvtárosi segítség nélkül használták. Ebből adódóan sem hiba, sem félreértés nem volt. (A könyvtárban rendszeresen van adatbázis használat oktatás.)

Az adatbázisok választéka fokozatosan bővült: a Current Contents a papírfórmátumban megismert és megszokott frissességét megőrizte floppyn és a CD-

ROM-on is. A következő megvásárolt bibliográfiai adatbázis az 1980-ig visszanyúló, negyedéves frissítésű Science Citation Index volt, újdonságot hozva a nemzetközi hivatkozásvizsgálatok végzésével. Az egyetem gyógyszerésztudományi kara számára nagyon fontos az International Pharmaceutical Abstracts (IPA) hálózatban történő használata. A következő ábra mutatja a fokozatosan növekvő MEDLINE és IPA használatot:

1. grafikon

Adatbázis használat (MEDLINE, IPA)/óra

A vizsgált évek

A klinikai és gyógyszerészeti területek korszerű szakirodalmi ellátását biztosító további adatbázis a Micromedex (with full text materials). A CD-ROM-on elérhető könyvek, elektronikus folyóiratok mellett a kereskedelmi adatbázisok (Ulrichs, Books in Print) is feltétlenül felhasználói igényeket szolgálnak. A külföldi adatbázisok mellett megjelentek a Magyarország könyvtáraiba járó külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzéke (NPA), a Magyar Nemzeti Bibliográfia (MNB) CD-ROM-on. Egyéb tájékoztató források (elektronikus telefonkönyv) szintén gyakran használtak, népszerűek.

Az adatbázis kínálat folyamatosan bővül a legkorszerűbb termékekkel. 1998 tavaszán a SilverPlatter Medline-t lecseréljük az Ovid Medline (full text collections)-ra, amely 60 folyóirat full textes azonnali hozzáférést biztosítja a hagyományos MEDLINE használat mellett.

Elvárások és igények

A SOTE Központi Könyvtárának használói (évenként mintegy 100 000 látogató) jelentős részben hallgatók, akiknek a könyvtárral szemben támasztott igénye két részre osztható: az akadémiai év során az Internet kínálta lehetőségeket használják (minden hallgató kap e-mail címet). A tanulmányi versenyek, pályamunkák, szakdolgozatok készítése során igénylik a könyvtár nyújtotta szolgáltatásokat: speciális kézikönyveket, atlaszokat, videofilmeket és e témákkal foglal-

kozó adatbázisokat. A vizsgaidőszakban szintén fontos és frekvenciát hely a könyvtár, ahol a korszerű eszközöknek köszönhetően jól fel lehet készülni a vizs-
gákra.

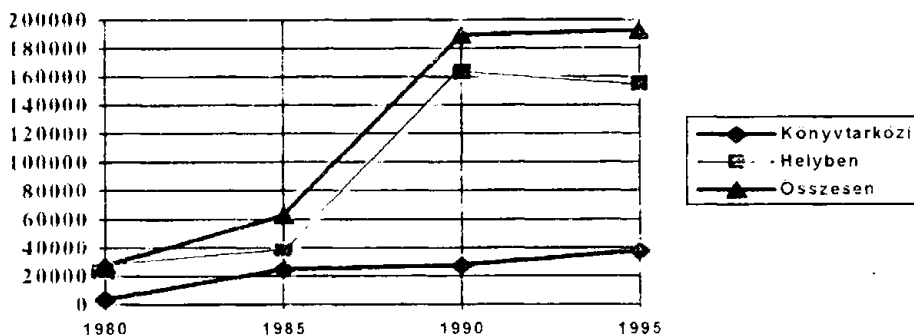
Az egyetem tanárai, az orvosi, élettani témában kutatók és gyógyítók jelentős része az adatbázisok rutinszerű használata mellett a tudományos folyóiratok elő-
fizetését tartja elsőrendű fontosságúnak. A hard copy-n (azaz a papír hordozón)
levő folyóiratok mellett egyre nagyobb fontosságúvá válik az elektronikus folyó-
iratokhoz való hozzáférés, valamint az Internet nyújtotta lehetőségek.

A nem-diák könyvtárhasználónak több, mint a fele külső, nem egyetemi alkal-
mazott: a szakterületileg érdekelt vegyész, biológus, családorvos, kórházak, or-
szágos intézetek alkalmazottja. Ezen látogatók a teljes állományt használják, el-
sődlegesen a tudományos folyóiratgyűjteményt s a tematikusan fejlesztett kézi-
könyvtárt.

A tudományos folyóiratokból történt cikkmásolatok (könyvtárközi és egyéni)
növekvő mennyiségét mutatja a 2. grafikon.

2. grafikon

Fénymásolás (db oldal)

Finanszírozási változások

A gyűjtemény fenntartása, valamint a fejlesztések természetesen többféle for-
rásból származnak. A fenntartótól kapott költségvetési juttatáson kívül a pályá-
zatok, szponzorok jelentős támogatást nyújtanak.

A Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz nevű pályázatsorozat forradalmi
változást hozott a könyvtárak életébe. Szinte mindent meg lehetett és lehet va-
lósítani a felsőoktatási könyvtárakban: integrált könyvtári rendszert, automati-
kus másolóberendezések beszerzését, állománybővítést. A FEFÁ-n túl további
3-4 tartalmilag komoly (OTKA, OMFB, NKA, FKP) s számtalan kisebb összeg
(Budapest Bank, Játékalap stb.) elnyerését lehetővé tevő pályázat szolgálja az
egyetemi könyvtárak fejlesztését.

A könyvtári költségvetés és finanszírozás változása

Összehangolt, számítógéppel követett, könnyedén hozzáférhető országos sta-
tisztika a könyvtári tevékenységekről nem áll rendelkezésre, azonban a Semmel-

weis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának adataiból következtetni lehet az országos értékekre.

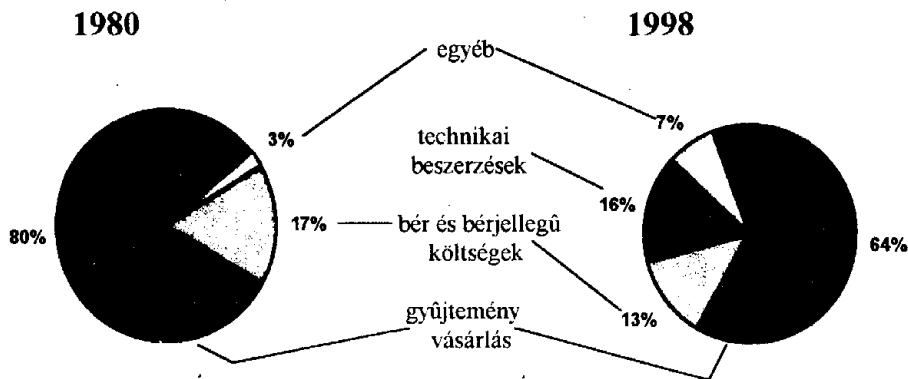
2. táblázat

A SOTE Központi Könyvtár pénzforgalmi adatai

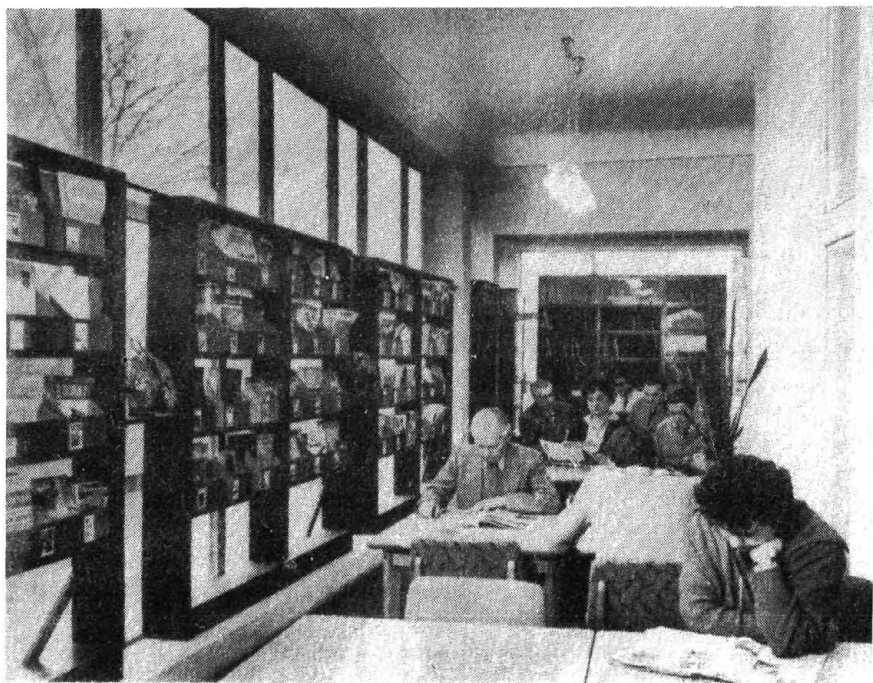
	gyűjtemény vásárlás	bér-és bérjellegű költségek	technikai beszerzések	egyéb
1980	4,40	0,90	–	0,14
1985	7,48	1,60	0,80	–
1990	17,30	4,70	2,60	1,32
1995	36,28	13,00	14,61	6,00
1998	79,00	15,50	20,00	9,00

A SOTE Központi Könyvtár pénzforgalmi adatait mutatja a 2. táblázat. Nemcsak a fenntartó által biztosított kifizetéseket, hanem az elnyert pályázatok beszerzéseit és befektetéseit is összegeztük. A technikai beszerzéseknél a hardver és szoftver eszközök, scanner, frásvetítők, másológépek stb., az egyéb költségek-nél kötetések, épületátalakítások (lift, szintmegosztás), bútorcserék stb. szerepelnek.

3. grafikon

Az információs társadalom által megkövetelt változások jól nyomon követhetőek a 3. grafikonon. Az 1970–80-as évek szinte technikai berendezések nélkül működő könyvtárai a könyvekre és a folyóiratokra alapították a szolgáltatásait. A nyolcvanas évek végétől teljesen megváltozott a könyvtár képe, a számítógépes technika minden munkafolyamatot forradalmasított, a klasszikus gyűjtemények kiegészültek az adatbázisokkal, s a fejlődés során egyre több technikai eszközre volt és van szükség. Jól példázza ezt a tény, hogy az eszközbeszerzés 1995-ben elérte, sőt meghaladta a bér- és bérjellegű költséget annak ellenére, hogy az utóbbiak szintentartását, sőt emelését fontos kérdésnek tartjuk.

A könyvtárak az egyetem funkciórendszerében, országos feladatkört teljesítve

Az egyetemek szervezeti egységei között a könyvtárak alkalmazták először a szolgáltatásaikban az informatikát, a legkorszerűbb technikát. Ennek köszönhetően a könyvtári tevékenység hatósugara túlnőtt a könyvtáron, a könyvtár biztosítja az Internet használatot, az e-mail lehetőségeket, valamint a külföldi és magyar adatbázisok használatát.

A könyvtárak költségvetési struktúrája megváltozott: a klasszikus állomány kiegészült az adatbázis-gyűjteménnyel, s ennek költségei, valamint a használatot biztosító hardver s egyéb technikai eszközök megközelítik a könyv- és folyóiratvásárlásra fordított összeget. A hálózatnak köszönhetően a könyvtári adatbázisok tömeges igényeket elégítenek ki. A könyv- és folyóiratvásárlásra fordított összeg abszolút értéke ugyan rohamosan nő, de éppen hogy fenntartható az állomány. Az elektronikus folyóiratokhoz való hozzáférés biztosítása, a bibliográfiai és a full textes adatbázisok használata, az Internet nyújtotta információk azonban megkérdőjelezik a csökkenő gyűjteményi alapokra való hivatkozást, az egyes felsőoktatási könyvtárak teljességre törekvő gyűjteményalakítási politikáját.

Természetesen a papírhordozón lévő példányok a hagyományos könyvtárhasználóknak, a könyvtárközi kérések kielégítésére feltétlenül szükségesek. Fontos kérdés ezzel kapcsolatban:

- a nyitvatartási idő (a SOTE Központi Könyvtára 5 hónapon keresztül – vizsgákra való felkészülés ill. vizsgaidőszak idején – napi 13 órát, a szorgalmi időszakban 11 órán át van nyitva);

- a dokumentumokhoz való hozzáférés (a teljes kurrens könyv és folyóiratállomány szabadpolcos elhelyezésű);
- a másolatok készítésének a lehetősége (érmével és kártyával működő fénymásológépek állnak rendelkezésre);
- a könyvtárközi másolatok árai (speciális pályázati támogatás teszi lehetővé a 8 Ft/oldal árat);
- a digitális könyvtár használati lehetősége... stb.

Az információs társadalom kihívásai

Az információs társadalom követelményeinek eleget téve a felsőoktatási könyvtárak teljesítik a felhasználók szakinformáció iránti igényét.

A beszerzési összegek jelentősen emelkedtek, a hagyományos könyv- és folyóiratállományt fenntartani, illetve fejleszteni – mennyiségi és minőségi indokokra való hivatkozással – szinte lehetetlen. Elgondolkodtató az a kérdés, hogy meddig ésszerű a papírhordozón lévő dokumentumok országosan több példányban való előfizetése. Szükség lenne a nagy könyvtárak tényleges együttműködésére, folyamatos állományelemzésre, használtsági vizsgálatokra, s ezek eredményeit felhasználva lehetne a gyűjtemények összetételét alakítani. A médiáknak látványos és szinte beláthatatlan a fejlődése, a DVD technika térhódítása megkérdőjelezi a régi könyvtárfejlesztési módszereket, gyűjteménypolitikát. A cél persze ugyanaz: korszerű információval, gyorsan kielégíteni a felhasználók igényeit. Országos szinten összehangolva, gazdaságosan akár csökkenő gyűjteményi alapokkal akkor tudnak megfelelni a könyvtárak a feladataiknak, ha a gyorsan reagáló management észleli az újabb és újabb igényeket, tud a bevezetésükhöz szükséges lehetőségekről, és azokat meg is tudja valósítani.

dr. Vasas Livia
a SOTE Központi Könyvtára főigazgatója

IRODALOM

- A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának 1980. évi jelentése. Kézirat. Budapest 1981. 16 p.
- A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának 1985. évi jelentése. Kézirat. Budapest 1986. 15 p.
- A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának 1990. évi jelentése. Kézirat. Budapest 1991. 18 p.
- A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának 1995. évi jelentése. Kézirat. Budapest 1996. 20 p.

Beszámoló az NKA Könyvtári Szakkollégiuma 1997. évi tevékenységéről

A PÁLYÁZATI KIÍRÁSOK TÉMAKÖREI

A kollégium ebben az évben is tartotta magát korábbi gyakorlatához: a legszélesebb szakmai körök véleményének kikérésével írta ki az 1997-es pályázatot, s készítette elő az 1998-ast. A szakfolyóiratok mindegyike közzétette a kollégium felhívását, amelyben javaslatokat kért a pályázati témakörökre. Hasonló kérést juttattunk el a szakmai szervezetekhez is. A beérkezett számos javaslatot feldolgoztuk, s messzemenően érvényesítettük a pályázati kiírásokban. A javaslatokkal összhangban feladatunknak tekintettük a szakmai színvonal emelését (kutató-sok, szakmai kiadványok, továbbképzés, rendezvények, nemzetközi együttműködés), a könyvtári ellátás fejlesztését (egyetemi és főiskolai hallgatók ellátása, a könyvtár mint információs fórum, a társadalom könyvtárképe), a közművelődési könyvtári információs rendszerek fejlesztését, az adatbázisok építését, az állományvédelmet.

Tapasztalatunk szerint a pályázókat orientálja, ha – keretjelleggel és kötelezettség nélkül – az egyes pályázati témáknál megjelöljük, hogy mekkora összeget szánunk a feladatra. Erre az előzetesen megállapított keretösszegre a pályázatok elbírálásánál tekintettel van a kollégium, de nem tekinti merev korlátnak, s a pályázatok mennyisége és minősége szerint rugalmasan átcsoportosítja az összegeket.

A beérkezett pályázatok arról tanúskodnak, hogy a kiírt témák valóban egybeestek a terület súlyponti problémáival. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy egyéb témák kiírása nem lett volna ugyancsak indokolt, de a keret szűkossége miatt összpontosítanunk kellett a legfontosabbakra, illetve azokra, amelyek finanszírozását a keret nagysága megengedte.

A szakterület legfontosabb, kiemelt figyelmet és gondozást igénylő problémáit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. számítógépesítés,
2. adatbázis-építés és visszamenőleges katalóguskonverzió,
3. telekommunikációs kapcsolatok kiépítése (Internet stb.),
4. állományfejlesztés (hiánypótlás, példányszámnövelés, elektronikus dokumentumgyűjtemények fejlesztése),
5. a meglévő könyvtári épületek felújítása, berendezése, korszerűsítése.

Kérdésesnek tűnik, hogy ezeket a fenti témákat milyen mértékben lesz képes – és egyáltalán képes lesz-e – a kollégium a rendelkezésre álló keret határai között támogatni. Ezek olyan volumenű fejlesztési igényt jelentenek, hogy a keret legalább kétszeresére való növelését teszik szükségessé.

Összefoglalva: a könyvtárügy legégetőbb szakmai feladatainak megoldását csak nagyon korlátozott mértékben tudja a kollégium támogatni.

A BEÉKEZETT PÁLYÁZATOK

Alapos megfontolással a kollégium arra törekedett, hogy határok között tartsa a várható pályázatok számát. Ezért igyekezett pontosan körülhatárolni a témát, a pályázók körét, s egyre inkább feltételül szabta az önrész vállalását. Így a beérkezett pályázatok száma nem haladta meg az előzetes várakozást.

A fenti megállapítás érvényes az egyes altémákra is. Két kivételt mégis meg kell említenünk. Nem futott be értékelhető pályázat a számítógépes továbbképző laboratórium felállítására irányuló pályázatra; ezért a pályázatot más kör számára és más feltételekkel 1998-tól meg kell ismételnünk. A másik: a lopásgátló berendezésekre kiírt pályázatot többen félreértették, s betörésjelző rendszerek beszerzésére adták be kérésüket; 1998-ban ezt a témát szerepeltetjük majd a pályázati kiírásban.

Várható volt, hogy a beérkezett pályázatok anyagi igénye meghaladja a rendelkezésünkre álló anyagi keretet. Ezen a helyzeten némiképpen segítette, hogy az év közben kapott pótkeretből nem új pályázatot írtunk ki, hanem az eredeti pályázati kiírásra beérkezett megfelelő pályázatokból tudtunk továbbiakat támogatni, illetve a nyerteseknek kiegészítő támogatást nyújtani. Ennek köszönhető az is, hogy az összesen beérkezett 275 pályázatból 229 darabot tudtunk támogatni, ami kivételesen magas arány.

A BEÉRKEZETT PÁLYÁZATOK MINŐSÉGE

A pályázatok formai szempontból kielégítőek voltak, talán csak néhányat (kevesebb, mint tizet) kellett ilyen ok miatt kizárni. Kiegészítést is csak néhány pályázótól kellett kérnünk. Szakmai szempontból tovább javult a pályázatok minősége. Egyre megalapozottabbak, körültekintőbbek a benyújtott kérelmek, s tekintetbe veszik a kiírásban megfogalmazott szakmai célokat.

A szakmai beszámolókból és a helyi ellenőrzésekből az tűnik ki, hogy az NKA-tól kapott támogatásból az esetek túlnyomó többségében sikerült a kitűzött feladatot megvalósítani. Ez érvényes azokra az esetekre is, amikor eleve több évre szóló projektről van szó. A gazdasági megvalósíthatóság nagy mértékben függ attól is, hogy a feladathoz milyen saját forrásokat tud a pályázó hozzárendelni. A kollégium sikerrel törekedett arra, hogy egyre nagyobb önrész vállalására készítse a pályázót. (Ez nagyon szép eredményeket hozott pl. a restaurálási és az állományvédelmi programoknál.)

A kollégium által kiírt pályázati témakörök a hazai könyvtári rendszer teljesítőképeségének a növelését, a szolgáltatási színvonal emelését célozták meg. Kisebbrészek közvetve (pl. a szakmai felkészültség fejlesztésével) nagyobb részüket közvetlenül (pl. adatbázisok, restaurálás stb.). Úgy ítéljük meg, hogy az eltelt néhány év alatt is, a limitált keretek ellenére is sikerült jó néhány könyvtárban hozzájárulni a kitűzött cél eléréséhez. Különösen figyelemre méltó eredménye van már is a közművelődési könyvtári ellátó rendszerekre vagy az egyetemi és főiskolai hallgatók ellátására fordított támogatásoknak. Az e célokra fordított összegekkel sikerült fontos könyvtárpolitikai célkitűzés megvalósulását elősegíteni.

A PÁLYÁZATOK ELBÍRÁLÁSA, A DÖNTÉSI MECHANIZMUS

A pályázatok elbírálását voltaképpen már a pályázati kiírás és az abban foglalt feltételek meghatározzák. Ha egy-egy altémára túl sok pályázat érkezett be, s az

igény jelentősen meghaladta a rendelkezésre álló keretet, a kollégium mindig igyekezett elvi alapon szelektálni a pályázatok között, s a megítélt támogatási összegeket is határok között tartotta. Ugyanakkor előnyben részesítette – a témától függően – esetenként a községi és a városi könyvtárakat, s tekintetbe vette annak a régióknak az általános anyagi helyzetét, amelyben az adott pályázó működik. (Pl. a munkanélküliekhez szóló könyvtári programok esetében a keleti országrész könyvtárai részesültek előnyben.) A kollégium szakítani próbált a „sóhintő” eljárással: inkább egy-egy könyvtártípusra, egy-egy feladatra koncentráltta támogatásait, ahelyett, hogy parttalanul használta volna fel, elforgácsolva anyagi forrásait.

A kollégium messzemenően elégedett az Igazgatóság döntést előkészítő munkájával. Az elvi iránymutatások, a pontos nyilvántartások, a naprakész információk nagyon megkönnyítették, hitelesebbé és megalapozottabbá tették az egyes pályázatokat érintő döntéseket. A kollégium titkára odaadással szolgálta a könyvtári szakmai kollégiumot, amiért itt is köszönetet kívánunk mondani neki. Külön ki kell emelnünk az ellenőrzési csoport konstruktív és egyszerűető közreműködését. A számítógépes rendszer kifogástalanul működött, ami nagy könnyebbséget jelentett.

A kollégium munkastílusa az eltelt évek során kialakult, alapvető változtatásokra nincs szükség. Az 1997 végén kiváló négy tagnak (Ambrus Zoltán, Domsa Károlyné, Gomba Szabolcsné, Poprády Géza) kiváló munkájáért köszönet jár. A feladat most már az, hogy az 1998-ban munkába álló új tagok ugyanolyan harmonikusan illeszkedjenek be a kollégium tevékenységébe, mint a most kiváltak. Ehhez arra van szükség, hogy a kollégium minden tagja továbbra is folyamatosan megkapjon minden információt, s kellő időben visszajelezzon a döntésre váró kérdésekben. A munka zömét ugyan az üléseken végzi el a kollégium, de legalább annyira fontos – és volumenében egyre növekvő – az ülések között végzendő munka: a szakmai közösséggel tartandó kapcsolat, a pályázatok előkészítése, a témajavaslatok begyűjtése és feldolgozása, a sikeres pályázatok végrehajtásának ellenőrzése.

Új elemet hoznak a kollégium munkájába a társkollégiumokkal közösen kiírandó pályázatok. Valószínűnek látszik, hogy ezt a feladatot egy ad hoc bizottság gondjaira kell bízni, amely az érdekelt kollégiumok tagjaiból alakul. Ez azzal is jár, hogy a kollégium ezzel megbízott tagjai átvállalnak bizonyos tennivalókat a kollégium vezetőjétől.

Egyelőre nem látszik szükségesnek, hogy fizetett szakértő segítse a kollégium vezetőjének a munkáját. A rendelkezésre álló keret azonban jelentősen megemelkednék, ha még több energiát akarunk fordítani az egyes pályázatok realizálódásának nyomon követésére és értékelésére, akkor valóban megfontolható egy szakértő beállítása.

A TÁMOGATOTT PÁLYÁZATOK

Annak köszönhetően, hogy a pályázati kiírásnál számoltunk a keret szabta korlátokkal, az elmúlt évben sikerült a beérkezett pályázatok közül minden arra érdemes vállalkozást támogatnunk. Ha parttalanul hirdettük volna meg pályázatainkat, kétségtelenül többszörösére nőtt volna a pályázók száma, s ennek megfelelően mind a sikeresnek minősítettek aránya, mind pedig a kielégítés mértéke jelentősen romlott volna. Ezért nem tartjuk megfelelő indikátornak a sikeresnek minősített pályázatok arányát, sem pedig azt, hogy milyen százalékban sikerült

teljesíteni a benyújtott igényt. A bizottság által az egyes szakterületeknek megítélt összegek nagyságát semmiképpen sem szabad e két jelzőszámból levezetni. Ezek inkább a kollégium munkastílusáról, döntési mechanizmusáról és realitás-érzékéről adnak képet.

Tekintve, hogy a könyvtári kollégium a pályázatok kiírásakor számot vetett az anyagi korlátokkal, úgy fogalmazta meg a feladatokat, hogy a minimálisra szorítsa az igények és a kielégítésükre rendelkezésre álló anyagiak közötti feszültséget. Ennek ellenére a nagy munka- és eszközráfordítást igénylő feladatok esetében (ilyen pl. a számítógépesítés, a telekommunikációs fejlesztés, az adatbázis-építés, a dokumentumellátás) nálunk is jelentkezett az anyagi igények és a megítélt támogatási összegek diszkrepanciája.

A fentiekből következik, hogy a Bizottságnak kellene komolyan fontolóra vennie: az NKA költségvetésének hány százalékát kívánja a valamennyi művészeti és közművelődési tevékenységet megalapozó és kiszolgáló könyvtári ellátásra fordítani, s el kellene döntenie azt is, hogy a könyvtári rendszer mely szektorait kívánja elsősorban az Alap támogatásában részesíteni. Jelenleg a könyvtári területre a költségvetésnek mintegy 3-4%-a esik. Ez elfogadhatatlanul alacsony arányszám.

A könyvtári kollégium mindenekelőtt a könyvtári intézményeket célozza meg pályázati kiírásaival, s másodsorban a társadalmi szervezeteket, közülük is a Magyar Könyvtárosok Egyesületét és az Informatikai és Könyvtári Szövetséget. Ez a klientúra lényegében a jövőben sem fog változni, s csak esetenként kell számolni a sikeres pályázók között vállalatokkal (pl. kiadók) vagy egyéb társadalmi szervezetekkel és intézményekkel. A fő problémát inkább az jelenti – ezt már érintettük más vonatkozásban, – hogy mely könyvtári típusokra fordítsa elsősorban figyelmét a kollégium. A kérdés felvetése aktuális, hiszen pl. a felsőoktatási könyvtárak számára egyre újabb pályázati lehetőségek nyílnak meg (v.ö. világbanki kölcsön), az iskolai könyvtárak részesülhetnek a nagy közoktatási fejlesztésekből, stb. Valószínűleg a kollégiumnak olyan projekteket kell támogatnia, amelyek a könyvtárközi együttműködést mozdítják elő, a könyvtárosi szakmai felkészültséget növelik, óvják a nemzeti kulturális örökséget, s a lakosság legszélesebb körének a könyvtári ellátását segítik elő az új könyvtári törvény szellemében.

A KOLLÉGIUM TEVÉKENYSÉGÉNEK VISSZHANGJA

Tekintettel arra, hogy a kollégium eddigi működése során nagy súlyt helyezett a szakmához fűződő élő kapcsolataira, a szakmai visszhangot pozitívnak tekintjük. Érdemi kifogás nem hangzott el a pályázati kiírásokkal és a döntésekkel szemben, annál több olyan szóbeli és írásbeli észrevétel érkezett, amely elismeréssel adózott a kollégium tevékenységének.

A megvalósult könyvtári projektek mindegyikében megemlékeztek az NKA segítségéről, és a kollégiumot a szakma magáénak érzi. Ez tükröződik abban is, hogy számos írásbeli és szóbeli javaslat érkezett a pályázati témakörökre vonatkozóan, s érdemben nem kérdőjeleződött meg egyetlen pályázati témakör sem. Negatív észrevételek azoktól a könyvtáraktól sem érkeztek, amelyeknek pályázatait elutasította a kollégium.

A szakmai sajtó rendszeresen nyomon követte a kollégium tevékenységét. Közölte a pályázati kiírásokat, beszámolt a döntésekről, s megjelentette a kollégium közleményeit. Hiányosságnak tartjuk azonban, hogy még nem jelent a könyvtári

szaksajtóban olyan írás, amely az NKA-nak a hazai könyvtárügy fejlesztésére gyakorolt hatásával foglalkozott volna.

AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

A kollégium szemszögéből nézve úgy ítéljük meg, hogy a pályázatok segítségével komoly fejlődést sikerült iniciálni a hazai könyvtárügyben. Sokat segítettek azok a pályázatok, amelyek a technikai ellátottság javítását mozdították elő (bár a keretek szűkössége miatt igazi áttörésre e területen még nem került sor), még többet jelentettek azonban azok a pályázati tematikák, amelyek könyvtárpolitikai jelentőségű folyamatokat indítottak el, illetve támogattak. Ezek közül megemlítjük a könyvtári ellátó rendszerek számára még 1996-ban kiírt pályázatot a „Fókuszban a könyvtár” keretében, vagy a közművelődési és országos szakkönyvtárak ellátó szerepének megerősítését az egyetemi és főiskolai hallgatók kiszolgálásában. Igen jelentős eredményeket mutathatunk fel a könyvtári állományok restaurálása és védelme terén, annál is inkább, mert az e témakörben kiírt pályázatok sok egyéb forrást is megnyitottak a könyvtárak számára.

A kollégium megkülönböztetett figyelmet fordított az év folyamán a folyamatban lévő és a befejezett pályázatokra. Ülésein többször is foglalkozott a visszacsatolás ügyével. Az Igazgatóság ellenőrzési csoportjának a segítségével megkezdte a rendszeres ellenőrzést. Az első menetben egyfelől azokban a könyvtárakban folytatott vizsgálódást, amelyek a legnagyobb támogatásban részesültek, másfelől pedig azokban, amelyeknek valamelyik kollégiumi tag a munkatársa volt. Az ellenőrzések (amelyek mintegy 80-100 pályázatra terjedtek ki) arról győzték meg a kollégiumot, hogy a támogatások jól hasznosultak, felelősségrevonást sehol sem kellett kezdeményezni. A szakmai beszámolókat rendszeresen áttekintette a kollégium, s csak néhány esetben kellett kiegészítést kérnie.

Az ellenőrzés szűrőpróbaszerű jellegét a jövőben is megtartva a kollégium azt tervezi, hogy egy-egy városból, megyéből vagy országrészből beérkezett pályázatokot jelöl ki ellenőrzésre.

Lehetséges, hogy a pályázatok nagy száma miatt ezen a területen érdemes lenne igénybe venni külső szakértők közreműködését.

TAPASZTALATOK, JAVASLATOK

Az elmúlt év során kikristályosodott a kollégium munkastílusa, amely azonban rendelkezett annyi rugalmassággal, hogy hozzáigazodjék a mindenkori feladatokhoz. Fontos lépés volt a múzeumi és a levéltári kollégiummal való kapcsolatfelvétel, ami remélhetőleg 1998-ban közös pályázat kiírását teszi lehetővé. Elengedhetetlen, hogy a kollégium továbbra is szoros napi kapcsolatban álljon a könyvtáros szakmával, s érzékenyen reagáljon az onnan érkező javaslatokra és észrevételekre.

A Bizottságtól egyetlen dolgot vár a kollégium: vizsgálja felül a könyvtári terület számára megállapított keret arányát az NKA költségvetésén belül.

Az Igazgatóságtól és munkatársaitól minden lehető segítséget megkapott a könyvtári kollégium, a jövőben ugyanezt várja zavartalan működése érdekében.

Papp István
a kollégium elnöke

Retrospektív adatbázis és külföldi hungarikumok

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciójának vezetősége felkérte **Berke Barnabásnét**, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) fősztályvezetőjét, hogy az ezévi első szekciójúléson tartson előadást egy sokunkat érdeklő témáról, a **retrospektív konverzióról**.

Az előadás magának a fogalomnak a megvilágításával kezdődött. Retrospektív konverzió olyan számítógépes adatbázis létrehozását értjük, amikor egy adott könyvtár állományának feldolgozása

- vagy valahol már meglévő számítógépes rekordok áttöltésével,
- vagy a meglévő (cédula)katalógusok tételeinek rögzítésével,
- vagy a meglévő (cédula)katalógusok tételeinek szkennelésével (tehát kvázi automatikusan) történik.

Minthogy mindegyik verzióknak van előnye és hátránya, elfogadott és ajánlott gyakorlat a fentiek kombinációja.

Az OSZK – annak tudatában, hogy teljes állományának számítógépes feltárása nemzeti könyvtári feladat – már 1993-ban és 1994-ben átfogó elemzést készített ebben a témában. A 300-400 millióra becsült költség meghiúsította a megvalósításnak még a tervezését is. Így a szekciójúlést résztvevői a program újfajta megközelítését ismerhették meg. Az előadó áttekintést adott azokról a számítógépes munkálatokról és eredményekről, amelyek a leendő retrospektív konverzió szempontjából kiindulópontok lehetnek, valamint azokról a teendőkről, amelyek egy átfogó számítógépes katalógus létrehozásához elengedhetetlenek. A nemzeti könyvtár új számítógépes rendszerébe, amely az Amicus nevű szoftver bevezetésével lép életbe, konvertálni kell a meglévő számítógépes adatbázisokat. Ezt követően legfontosabb az egységesített besorolási adatállományok létrehozása, majd az 1987 előtt feldolgozott könyvek tételeihez a hiányzó OSZK raktári jelzetek és példányadatok hozzárendelése. Ezután következhet a tulajdonképpeni retrokonverzió, az előadó javaslata szerint ez az OSZK raktári helyrajzi katalógusaiban levő adatok bevitelével történhet. A résztvevők megismerkedhettek a további részletekkel, amelyek az elképzelést és megvalósíthatóságát alátámasztják.

A hozzászólásokból kiderült, hogy korántsem egységes a szakma véleménye a retrospektív konverziós munkálatok egyes munkafolyamatait illetően. Volt, aki a rögzítést külső céggel végeztetné, s a könyvtárosi szakértelmet a revízióra tartaná fenn. Mások szerint már a rögzítésnél szükség van szakértelmre, hiszen ebben a munkafázisban szellemi konverzió is történik. A hozzászólók véleménye egyértelműen az volt, hogy a könyvtárak jogos igénye a számítógépes feldolgozással feltárt, áttölthető nemzeti impresszum. Ennek megvalósításához a szakma

támogatását megfelelő fórumokon ki kell nyilvánítani. Az előadás teljes szövege megjelenik a Könyvtári Figyelő következő számában, így a szekcióülésen elhangzott gondolatok tágabb teret kapnak.

A jövőképet felvázoló előadás után az OSZK új WWW szolgáltatásait ismerhettük meg Kovács Ilona osztályvezető bemutatásában. A *Hungarika WWW* a külföldi, jelentősebb hungarika-anyagot őrző könyvtárakat mutatja be. Elsődlegesen országok, majd városok szerint kereshetünk. A városneveken belül betűrendben található az azon könyvtárak nevei, amelyek hungarika anyaggal rendelkeznek. A könyvtárak közül valamelyiket kiválasztva megkapjuk az adott könyvtárnak a – patriotika témában – legfontosabb adatait.

A *Hungarika Információ* a határainkon túl élő magyarok tudományos, kulturális tevékenységéről ad tájékoztatást. Nem csupán a szerzői, hanem a területi és tartalmi hungarikumok széles körét is feltárja.

A *Hungarika Névkataszter* a tájékoztató szerint magyar biográfiai index. Életrajzi adatokat közöl, megnevezve ezek forrását is. Azonos adatok alapján az adatbázisból bizonyos csoportok alakíthatók ki, így például összeállítható egy adott tudományterületen tevékenykedők névsora.

Mindhárom adatbázis elérhető az OSZK honlapján, URL cím: <http://www.oszk.hu>.

Nagy Anikó

Bettina, Martina meg a Reading Today

A maga egészében a művészet szabad, arcátlan, felelőtlen, és mini mondotum, a mozgás intenzív, szinte lázas. Engem egy kígyóbőrre emlékeztet, amelyen hangyák nyüzsögnek. A kígyó már rég meghalt, felzabálták, megfosztották mérgétől, de a bőre mozog.

Az ember szabad lett. Iszonyúan, félelmetesen szabad. A vallást és a művészetet már csupán érzelmi okok tartják életben. Nem más ez, mint konvencionális udvariasság a múlt iránt, vagy bizonyos jóindulatú segítőkészség kortársaink iránt, akik egyre idegesebben vergődnek a szórakozások civilizációjában.

Ingmar Bergman: A kígyó bőre (1967)

Ebes község, Debrecentől 20 km-re, február 24, Mátyás napja, verőfény, hihetetlenül korai meleg, szinte kabát se kell. Gyülekezünk az általános iskola egyik tantermében, ahol csillogó szemű, ropogásra vasalt blúzokat, ingeket viselő, vasárnapi öltözetű alsósok érkeznek a mamák, a nagymamák és pedagógusaik kíséretében (egy apuka is feltűnik), mert mesemondó verseny kezdődik 2 órakor. Az ablakból éppen a fél éve felavatott (nem újjáépített) református templom zömök, erőt sugárzó tornyára látunk rá, s a harang is megszólal (bizonyára temetnek). Csaknem négy és félszáz év után lehetett itt újra templomot állítani, hiszen a törökdúlás az Árpád-kori falut eltüntette a föld színéről, majd a 150 évi sanyargatás alatt s nyomán a közsímsert mezővárosi fejlődés tanyavilággá alakította az egykori községet s annak határát. Csak az emlékezetes 1945-ös radi-

kális társadalmi változások eredményeként osztottak itt földet az egykori cselédeknek, napszámosoknak, s épült újra a falu, majd szerveződött meg a termelőszövetkezet, hogy végül az inga visszalendüléseként is értelmezhető, 1989-es események nyomán a falu lassanként ismét magára találva, 1997 augusztusában a csaknem ötszázadnyi kihagyás után ismét felállítsa az égre mutató ujj szimbólumaként felfogható templomtornyot, ahol az iskola tanulói már 1997 karácsonyán betlehemes játékkal és énekkari szerepléssel gazdagították az ünnepi istentiszteletet.

Még néhány pillanatra a haragszó teszi nehezebben érthetővé a köszöntő szavakat, de máris zavar nélkül perdülnek középre az elsősök: Éva, Sándor, Szilvi, Erik, Nóra, Anita és a többiek, hallgatjuk a népmesék sorát, közben egy-egy Mészöly Miklós és Zelk Zoltán szöveget. A varázslat észrevétlenné teszi az idő futását, lassan szürkül, mire mind a 29 produkciót meghallgatjuk. Boldogan ítéljük oda a megosztott első díjat (a 3. és 4. osztályosok kategóriájában) Bettinának „A pletykás asszony”-ért, Martinának („Haragszik-e gazduram?”), ezüstérmesek lesznek Kitti és Anita, de jut azért dicséret és elismerés, meleg kézfogás, méltató szavak és anyai ölelés Zsuzsának, Tibornak, Erzsébetnek, Józsefnek, Csillának és Árpádnak is. Talán a legtöbb elismerő gesztust az első osztályos Veres Erik kapja, aki a jóval érettebb Martina és Bertina szintjén, teljes átéléssel, józú derűvel, arcjátékkal, gesztusokkal kísértén mondja a ravasz kiskakas történetét.

Dicsérem az igazgató úr és a kedves kolleginák, no meg a szülők fáradozását, biztatom a kicsiket a mese belső békét és derűt teremtő erejének ismételt megtapasztalására, s közben érdeklődöm a legjobbak várható szereplésének jövőbeni idejéről. Szinte nem is értik: megyei döntő? Itt nincs ilyen! Pedig a 29 apróságból 5-6 fő olyan tehetséggel, felkészültséggel lepott mindnyájunkat, ami bizony akármelyik tv-csatorna főműsorában is nagy figyelmet kelthetne! Ámulhatna az ország! Itt vannak ezek a kincsek lappangva, rejtetten, de inkább a fröcsögő vér, a reccsenő állkapocs, a lehulló fehérenmú bilincsel a varázsdoboz elé minden este milliókat. Igen, Bergman 30 éve papírra vetett diagnózisa ma telitalálatnak tűnik, a kigyó bőre még mozog, de a legnépszerűbb olvasmányok szerzői az amerikai szórakoztatóipar vezető egyéniségei (Cook, King, Steel), hogy a tv- és zíműsorok, illetve a füzetes regények kínálatáról ne is beszéljünk. Kultúránk utolsó évtizedének egyik legmarkánsabb változási tendenciája – tartalmát és jellegét illetően egyaránt – az amerikanizálódás.

Mindez csupán a felszín, az eredmény pedig az egyre jobban látható törésvonal: mind többen kerülnek a középfokú és felsőoktatásba, de ugyanakkor makacsul újratermelődik a 8. általánost el nem végzők, a középiskolába egyáltalán be sem kerülők vagy onnan lemorzsolódók, összesen a megfelelő korosztály csaknem harmadát érintő leszakadók, a leendő funkcionális analfabéták, a majdani munkanélküliek, a lehetséges deviánsok csapata.

„A szél kihívásaira a fa gyökereivel válaszol” – jut eszembe Illyés Gyula egy mondata hazafelé tartva. A szelet, a kavargó port és szemetet évek óta érezzük, csípi a szemünket, vakarózásra és kapaszkodásra késztet. Tördeli a szél a száraz ágakat meg a friss hajtásokat, elmozdul a lombkorona, recseg a törzs, de vajon azok a bizonyos gyökerek bírják-e még, elég erősek lesznek-e a megmaradáshoz? Vagy rendületlenül loholunk Amerika után minden tekintetben? Ott manapság

a felnőtt lakosság csaknem egyötöde funkcionális analfabéta. (Ma még bőven 10% alatt vagyunk ebben a tekintetben.)

Hazaérve íróasztalomon a levélkupac tetején a Nemzetközi Olvasástársaság (IRA) lapjának legfrissebb száma (Reading Today) s benne egész oldalas cikk, Janet Towellnek, a Californiai Állami Egyetem professzorának tollából „Mi a mese?” címmel. „*A mesemondás olyan régi, mint a hegyek és olyan modern, mint az Internet.*” – kezdi a szerző. A cikk közepén egy fotó, melyen egy angliai múzeumban kosztümös gyerekek hallgatják a pódiumon ülő hivatásos mesemondó Margaret Beaumont-ot. Ugyanakkor a szövegből kiderül, hogy az USA-ban, Ausztráliában és az Egyesült Királyságban az utóbbi néhány évben ezrek lelkes részvételével tartanak mesemondó fesztiválokat a különböző korcsoportok számára. A szerző véleménye szerint a mesemondás iránti érdeklődés a 60-as, 70-es évek egyszerűséget kedvelő, gyökereket kereső hippy mozgalmaihoz nyúlik vissza, de az igazi megélnéülést az utóbbi években, az olvasási kedv csökkenését rögzítő vizsgálati eredmények által kiváltott reakciók hozták. Állítása szerint a mesemondás egyaránt élvezetes és hasznos a mesélőnek és a hallgatóságnak is, hiszen fejleszti a beszédkészséget, a képzeletet, az alkotókészséget, és bizonyára önbizalom-erősítő hatása is van.

Ahogy az már megszokhattuk a mindig nagyon gyakorlatias amerikaiaktól, az írás 20 pontban összefoglalja a mesemondás alapszabályait. (A mesemondás folyamán bizonyos kulcsszavakat és fordulatokat ismételjünk, bátran változtassuk hangunkat a szereplőkhöz, a helyzethez igazodóan, akár rikkantsunk vagy síkítsunk is, tudatosan építsük repertoárunkat, az ének és a váratlan, meglepő befejezés nagyon fontos, „mosolyogj és a hallgatóság is mosolyogni fog!” stb.)

Amit tehát még az Ebesi Általános Iskolában és sok egyéb helyen természetesen tudnak, gyakorolnak, évente ismételnék (tehát a gyökerek még tartják a szélcsavarta fát), azt Californiában már újra kell tanítani az egyetemen a leendő pedagógusoknak külön tanfolyamokon, múzeumi rendezvények keretében, mi több, a jó mesemondók adatait már a www hálózataira is feltették.

Köszönjük a felejthetetlen órákat Bettina, Martina, Kitti és Anita, de egy kissé abban is reménykedünk, hogy néhány éven belül mi is rendezhetünk majd egy országos mesemondó fesztivált, ahol mellettetek Katalinok és Lászlók, Fruzsinnák és Ákosok, Klárák és Gézák, Erzsébetek és Jánosok, Ágnesek és Ferencek is mesélnek majd a kis gömböcőről, a Deszkavári királyfiról, Tündérszép Ilonáról és mindazon csodálatos történetekről, amelyek a képek, a szimbólumok nyelvén adják át nektek és nekünk azt a bölcsességet, értékrendszert, világlátást, melynek segítségével képesek lesztek a XXI. század konfliktusaival megbirkózva érett, szeretetre és munkára alkalmas felnőtt személyiséggé válni.

Ha így lesz, akkor talán nem teljesedik be Ingmar Bergman halott kígyót idéző fenyegető látomása.

Nagy Attila

A Főiskolai és Kari Könyvtárigazgatók Kollégiumának üléséről

Ülést tartott a *Főiskolai és Kari Könyvtárigazgatók Kollégiuma* 1998. március 4-én. A helyszín a Budapesti Tanítóképző Főiskola Könyvtára volt, s a résztvevők ezúton is köszönetet mondanak a vendéglátásért Fleckenstein Sándorné dr. könyvtárigazgatónak, aki egyúttal a levezető elnök tisztét is ellátta.

A rendkívüli összejövetelt az tette indokolttá, hogy a Könyvtári (Kulturális) Törvény megjelenése után felgyorsulóban vannak a könyvtári élet eseményei, és a követő jogszabályok megalkotásánál fokozottan szükséges a főiskolai és kari könyvtárak képviselője. Az új törvény kapcsán egyéb feladatok is jelentkeznek, például a főiskolai könyvtárak nyilvánosságának kérdése vagy az országos dokumentum-ellátásban betöltött szerepük. Szükségessé vált a Kollégium formai működésének helyreállítása is az operatív elnökség felállításával és az elnökválasztással.

Több elnökjelölt közül a szavazólapra Vadászné Varnyú Anikó, a Pannon Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Kar Könyvtárának igazgatója és dr. Voit Pál, a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának könyvtárvezetője neve került. A titkos szavazás eredményeképpen minimális különbséggel **dr. Voit Pál nyerte az elnökválasztást.** Az új elnökséget az egyes szakterületek képviselőiből szavazták meg az ülés résztvevői. **Elnökségi tag** lett: **Vadászné Varnyú Anikó; Jehoda Imola,** a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Könyvtárának vezetője; **dr. Orosz Ágnes,** az Államigazgatási Főiskola Könyvtárának igazgatója, **Márkus Júlia,** a Széchenyi István Főiskola Könyvtárának vezetője. A tanító- és óvóképző főiskolákat **dr. Knorné Csányi Zsuzsanna,** a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Könyvtárának igazgatója képviseli a jelenleg 53 tagot számláló szervezet elnökségében.

Némethné Falusi Erzsébet, a Gépipari és Automatizálási Főiskola könyvtárigazgatója 1993 óta töltötte be az elnöki posztot, eddigi munkáját Balogh Margit, a Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézet Könyvtárának vezetője és az új elnök köszönte meg.

Az általános érdekvédelmen túl a Kollégium munkájának kiemelt területe kell legyen az akkreditációs munka és az integrációs feladatok segítése, a felsőoktatás fejlesztésén belül a főiskolai és kari könyvtárak infrastrukturális fejlesztésének figyelemmel kísérése, a célzott állománygyarapítási támogatások elemzése, a kredit rendszer bevezetése kapcsán a könyvtárakra háruló feladatok megoldásának támogatása.

Az új elnökség megbízást kapott a Kollégium tagjaitól a bejegyzett társadalmi szervezetté válás optimális módozatainak kidolgozására, egy jövőképet tartalmazó vitaanyag elkészítésére. Az elnökség fel kívánja venni a kapcsolatot a jelenleg még nem tag főiskolai és kari könyvtárigazgatókkal is.

dr. Voit Pál
az FKKK elnöke

Szép magyar térkép 1997

Már a régi görögök is ismerték a bőrt – csúfolta Karinthy a tudományos ismeretterjesztést, és csúfolta – őt idézván – Szerb Antal Karinthyt. Nos, a térképet már jóval a görögök előtt is ismerték, és azzal a lendülettel, amivel kimutatható, hogy a sumér cserepek nem könyvek, hanem könyvtári katalógusok voltak, kimutatható az is (persze sokan ki is mutatták), hogy az őskorban is ismert volt a térkép, voltak kőre, csontra, bőrre stb. karcolt térképek a cromagnoni barlangok előtt és mélyén, voltak pálcika-, csomó- és százféle egyéb térképek. Közismert az a II. Ramszesz fáraó korából való térkép (Kr.e. 14–13. sz.), amely a núbiai aranybányák felé vezető utakat ábrázolja – papiruszon. Ehhez képest még a Kr.u. 17. században sem igen sokat segített a hadvezéreken, kereskedőkön (távolságiakon persze) koruk számos remekbe sikerült térképe. Golo Mann írja Wallenstein-monográfiájában, hogy a spanyol hadak vezetői ugyan mindenkor pontosan célba érkeztek, ám a térképeket nemigen használhatták fel – mondjuk – Németalföld felé vezető hosszú útjaikon, hiszen azok különös, nem létező tavakat és folyókat is ábrázoltak kecsesen, valóságosokat pedig nem tüntettek fel, stb. (A magyar olvasó emlékezhet térképológia tárgykörben Arany János Nagydai cigányokjára, abban is Puck uram térképolvasási telitalálataira.) Ma már persze egészen más a helyzet, és a közeljövőben még másabb lesz a térinformatika tömeges alkalmazásával (a térinformatikáról ma legjobban Kertész Ádám A térinformatika és alkalmazásai című, Bp. Holnap Kiadó 1997. remek monográfiájából tájékozódhat az olvasó). Egy szó mint száz, mára a térkép tényleg használható és millióféleképp használt szerszámmá vált, és úgy tűnik, a térképnek ez az útja megállíthatatlan. Ehhez képest megmaradt, sőt felsokszorozódott a térképnek még a 18. században is meglévő azon tulajdonsága, hogy egyszerűen szép. Lehet, a Balaton északról délre láttatik rajta terjedemesebbnek, lehet, hogy a Tihanyi félsziget szigetként emelkedik ki belőle, ám mindennek ellenére, sőt talán mindennek következtében, gyönyörű felületmegdolgozás, kápráztatóan szép grafika minden rendes – sajnos régi – térkép. De talán összeegyeztethető a legmagasabbrendű esztétikum és a szerszámszerű hasznosság, a grafikai csoda és a maximális precizitás. Talán lehetséges olyan térképeket készíteni, amelyek csak úgy ontják a megbízható, hű információkat, és amelyek ugyanakkor szemet-szívet melengetően szépek. Hogy valóban lehet-e, erre tesz kísérletet évenként az a díjkiosztással egybekötött kiállítás, amelynek ezideig legfrissebb eseménye a Lázár Deák Térképészeti Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának „Szép magyar térkép 1997” című kiállítása és díjátadási ünnepsége volt. Az 1998. március 24-én megrendezett eseményre a Budavári Palotában került sor, igen sok, szemmel láthatóan intenzív érdeklődést tanúsító meghívott, vendég, jólértésült és csellengő jelenlétében. A zsűri, amelynek tagjai a szakma első vonalából valók voltak (Poprády Géza, az OSZK főigazgatója volt az elnök, tagok Földi Ervin, a FÖMI ny. tanácsadója, Györffy János egyetemi docens, Jankó Annamária, a Hadtörténeti Múzeum Térképtárának

igazgatója, *Karsay Ferenc*, az FTV ny. főmérnöke, *Keresztesi Zoltán*, az MTA FKI osztályvezetője, *Patay Pálné*, az OSZK Térképtárának ny. vezetője), bonyolult, többismeretlenes egyenletet volt kénytelen megoldani. Hiszen az LDTA és az OSZK által meghirdetett pályázatra igen nagy mennyiségben, és – ha ez lehetséges – még nagyobb változatosságban érkeztek be a pályaművek, amelyek szinte kivétel nélkül szakmai remekek voltak, és amelyekkel szemben igen-igen nehéz volt egységes mércét találni. Az egyik ezért, a másik valami egészen másért tűnt kiemelkedő értékűnek, amit szépen mutat a zsűri által végül is kialakított díjazási sorrend és indoklás. Az első díjat, az 1997 legszebb térképének kitüntető címét a *Győr-Moson-Sopron megye* című, a Paulus Térképszerkesztő Iroda által készített térkép kapta, „a terület újszerű megjelenítése miatt, továbbá a térkép eredeti kivágata, díszítő elemei, színhatása és grafikai kidolgozása, valamint hátoldali adatközlése alapján”. Másodiknak futottak be az *Elkerülhető halálozási okok atlasza* (a KSH kiadásában, angol nyelven megjelent, több, mint 300 térképet tartalmazó atlaszról van szó, amelynek szakmai csodáin kívül egységes színhasználatát is kiemelte a zsűri döntése), valamint az *Ábel Térképészeti Kft. Székegyföld* című országrész-térképe (amellyel kapcsolatban a zsűri – többek közt – a turisztikai információk frissességét, a grafika finomságát és a síkraírt objektumok ábrázolásmódjának jelességeit emelte ki). De díjat (a harmadikat) kapott történelmi atlasz, dicséretet néhány fotó-várostérkép (Kisköré, Mátészalkaé, Ceglédé), valamint egy tájfutó térkép is (Salgóvár-Medves).

Akik végignézték azután a kiállított – díjas, dicséretet kapott vagy egyszerűen csak beküldött térképek garmadáját – dicsérhették vagy szidhatták a zsűrit, vélekedhettek úgy, hogy lehetetlenül nehéz szakmai feladatot oldottak meg a zsűritagok kiválóan, de úgy is, hogy – bizony, bizony – nem egy térkép érdemelt volna legalábbis dicséretet, abban azonban bizonyosak és egységesek lehettek (voltak is), hogy kiemelkedő jelentőségű eseményen vettek, vehettek részt. Egy pillanatra centrumba, középpontba került a térkép mint olyan, és akik látták a kiállítást, azok számára ez a műfaj nem is sülyedhet immár véglegesen a háttérinformációk kódébe. Elsősorban épp a műfaj immáron ad oculos bizonyossággá vált sokoldalúsága, mérhetetlen gazdagsága okán. És talán ez is volt a kiállítás célja, együttal legfőbb hozadéka is. (VK)

A Budapesti Művelődési Központ „Módszertári Füzetek” sorozatának új kötetei:

SZAKMATÜKÖR – Helyzetkép a közművelődésről 400,- Ft

dr. Ferencz Győző: A kulturális intézmények **MUNKAJOGI KÉZIKÖNYVE** (munkaviszony, közalkalmazotti jogviszony stb) 600,- Ft

Antal Gábor: **SZABÁLYZATGYŰJTEMÉNY** költségvetési intézmények számára (alapító okirat, szervezeti szabályzat stb.) 800,- Ft

Megrendelhető: BMK 1518 Bp. Pf. 145 Tel.: 203-4644

E-mail: muvhazak@c3.hu

A szegedi könyvtörténeti kutatásokról és egy új kézikönyvről

A magyarországi könyv-, könyvtár- és olvasástörténeti kutatások meghatározó intézményei hosszú évtizedeken keresztül Budapesten koncentráálódtak, a vidéki városokban főleg – és érthetően – a helyi vonatkozásokat vizsgálták a szakemberek. Oka mindenekelőtt az intézményi infrastruktúra hiánya, a források feltáratlansága volt. Az erők szétforgácsolódtak, a végzett kutatások ebből következően gyakran esetlegesek voltak. Mindezt már jórészt múlt időben mondhatjuk. Az elmúlt mintegy két évtizedben Szegeden létrejött az a műhely, amely jól átgondolt és részletes kutatási stratégiát alkalmazva a források feltárása és közreadása után a közelmúltban megkezdte az összegyűlt adatok feldolgozását. A *Monok István* irányította munkálatok pusztán statisztikai adatai is imponálóak. Az 1980-as évek eleje óta négy sorozatban (*Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez; Könyvtártörténeti Füzetek; Olvasmánytörténeti Dolgozatok; A Kárpát-medence koraiújkori könyvtárai*) eddig 32 kötet látott napvilágot, 1997 végén elkészült az ERUDICIÓ elnevezésű adatbázis, és a különböző folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben közreadott számos résztanulmány után a szintézis első, tankönyvnek szánt változata is olvasható. A Szegeden kialakult műhely szervesen illeszkedik a magyarországi könyves műveltséget kutató intézmények sorába. Időben folytatja a kódexeket, kódextöredékeket és a középkori írásbeliséget vizsgáló, az MTA támogatásával működő *Fragmenta Codicum* csoport munkáját, illetve – más oldalról, a könyvfogyasztás vizsgálata felől – kiegészíti a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőségében folyó kutatásokat.

Mielőtt rátérnénk a *Könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig* című kötet ismertetésére, szükséges a Szegeden eddig végzett munka áttekintése. A kutatások az 1970-es években *Keserű Bálint*nak, a JATE professzorának vezetésével indultak, céljuk az újkori európai szellemi áramlatok magyarországi (természetesen a történelmi Magyarország, vagyis a Kárpát-medence egésze) recepciójának – befogadásának – vizsgálata volt. Az eszmék, gondolatok mindenkori hordozója a könyv, a vizsgált korszakban már a nyomtatott könyv. A szegedi kutatási program a könyvet nem előállítása – nyomtatása, kiadása –, hanem fogyasztása, olvasása felől vizsgálja. A tágan vett művelődéstörténet részeként kutatja tehát a könyvekben rögzített eszmék magyarországi megjelenését, az olvasmányanyagra és nem az azt közvetítő intézményre – a könyvtárra – koncentrálván. Abból a felismerésből kiindulva, hogy a könyvtártörténet csaknem valamennyi kérdése megválaszolható az olvasmányanyag vizsgálatával, viszont az intézményre és a munkafolyamatokra összpontosított hagyományos könyvtártörténet módszereivel és eszközeivel nem adhatók adekvát válaszok az olvasmánytörténet által felvetett kérdésekre.

Az új szempontok szükségessé tették a vizsgálandó korszak határainak pontos kijelölését és a források számbavételét. A XVI. századdal kezdődő és a „*forradalmak korá*”-val (a francia forradalommal és az ipari forradalommal) a XVIII. század végén záruló koraújkor nem véletlenül került az utóbbi évtizedek művelődéstörténeti kutatásainak központjába. Kopernikusz, Kepler, Galilei, Descartes és Newton e korszakban új világméretű építést fel az Arisztotelész – Ptolemaiosz – Aquinói Szent Tamás fémjelezte korábbi helyére; Luther, majd főleg Kálvin individualizálta a hitet – hogy csak a kor néhány meghatározó személyét említsük. Témánk szempontjából azonban legalább ennyire fontos, hogy a koraújkor Európában a művelődés új formájának születési ideje. Európa a XV. századig lényegében az orális kultúrában élt. Az írásbeliség roppant szűk körű volt, százezerként csak a gyakorlatilag kifejezhetetlen azoknak aránya, akik az írásbeliségen belül éltek. A könyvnyomtatás terjedésével kezdett változni a helyzet, a XV. századtól már észrevehetően emelkedett az írásbeli kultúrába belépők száma. Az írással, olvasással élő, könyvet használó rétegek – az egyházi társadalom és a formálódó világi értelmiség – mellett új csoportok jelentek meg az írásbeli kultúra fogyasztóiként: a városok lakói, kézművesek, kereskedők – az asszonyaik, lányaik is – , de kimutatható már a „fogyasztás” a paraszti társadalomban is. A könyv tehát eljutott olyan rétegekhez a XVI. századtól, amelyek korábban az írásbeliségen kívül, a szóbeli kultúrában éltek.

A szellemi áramlatok recepciója szempontjából roppant fontos fejlemény ez. A XX. század nagy hatású francia történettudományi iskolájának, az *Annales*-körnek köszönhetően a mentalitástörténeti kutatások módszerei és eszközei között megjelent a statisztika. Az adatok számszerűsíthetőek – kvantifikálhatók –, tér- és időbeli eloszlásukból nagyívű fejlődési folyamatokra, trendekre lehet következtetni. Mindezekhez természetesen forrásokból felkutatható adatok kellenek. A kvantitatív történetírás az eddig ismert források új szempontú elemzése mellett új forrásokat kell, hogy felkutasson, hiszen mennyiségi jellegű következtetések csak megfelelő számú adatból vonhatók le. Kétségtelen, hogy az olvasmánytörténet különösen alkalmas lehet kvantitatív vizsgálódásokra. A nyomtatott könyv már születésekor tömegtermék, megjelenése tette lehetővé az intenzív olvasásról az extenzív olvasásra való áttérést (az intenzív olvasás kevés könyv ismételt és ritualizált, részben hangos és közösségi olvasását jelenti, az extenzív több mű egyéni használatát és néma olvasatát – Georg Jäger meghatározása szerint). *Dankanits Ádám* erdélyi kutató a XVI. századi olvasmányanyag áttekintése során pl. arra a következtetésre jutott, hogy a Királyhágón túli értelmiségnek kb. 80 ezer könyve volt: ennek kicsiny töredéke, mintegy 2000 kötet maradt századunkra, de ez a töredékes minta is lehetővé tette a kor szellemi életének jobb megismerését.

A Szegeden meginduló kutatások tehát egy jól körülhatárolható korszak, a XVI. század elejével kezdődő és a XVIII. század első harmadával záruló két évszázad olvasmányműveltségét kívánták számbavenni. A possesszor-bejegyzések (tulajdonosi bejegyzések) kutatása azonban nem vezethet eredményre, mert a könyvanyag szétszóródott, elpusztult, így az egykori kötetek vizsgálata – bár nem mellőzhető természetesen – csak a levéltári kutatások kiegészítőjeként kaphat szerepet. A levéltárakban – minden pusztulás ellenére – nagy számban található olyan források, amelyek könyvekről, olvasmányokról tudósítanak. A kutatás

első fázisában roppant elterjedt forrásfeltáró munka kezdődött el. A *Könyvtártörténeti Füzetek* eddigi nyolc kötetében az olvasmány- és könyvtártörténet feltárt forrásainak adatai kaptak helyet, a nyomtatásban kiadottak és a levéltárakban találhatóak egyaránt. Az *Adattár...*” *Keserű Bálint* szerkesztette 15 kötetben maguk a források jelentek meg. *Monok István* elkészítette és önálló kötetben publikálta részletes tipológiájukat. Olvasmánytörténeti forrásként vettek számba a gyűjtés során minden olyan korabeli írásos dokumentumot, amelyben legalább öt könyv adata szerepel. Ezeknek természetesen csak egy kis része szabályos könyvjegyzék, katalógus, túlnyomó többsége hagyatéki leltár. (Nincs terünk a források teljes körének és a felmerülő problémáknak bemutatására, az érdeklődőt *Monok István* kötetéhez utaljuk: *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720. Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás*, Szeged, 1993.) Eddig közel 2000, túlnyomóan ismeretlen forrás került elő – ezek közreadása indult az „Adattár...” kötetekben. A források között természetesen vannak olyan, korábban is jól ismertek, mint pl. *Zsámboky János* vagy *Hans Dernaschwam* könyvtárának katalógusa, ezek a terjedelmes jegyzékek önálló kötetben kaptak helyet. A közreadott jegyzékek többsége kétségtelenül nem filológiai igényességgel került kiadásra, vagyis a leírások azonosítása nem történt meg. (Egyébként hogy milyen nehéz – és sokszor lehetetlen – feloldani a legkülönbözőbb céllal készült XVI–XVII. századi könyvjegyzékek tételeit, az tudja megítélni, aki maga is megpróbálta.) Az azonosítás a későbbiek feladata lesz, a közreadott források tehát nem végeredményei a kutatásnak. Mindenesetre a feltárt forrásanyag áttekintése már ebben a formában is roppant nagy segítséget jelent a korszak művelődéstörténetével foglalkozóknak.

A források közreadása a tervek szerint 2000-re befejeződik. A szegedi kutatóműhely azonban már megkezdte a feldolgozást, illetve a jegyzékek kritikai igényű közreadását is. Utóbbiak *A Kárpát-medence korai könyvtárai* elnevezésű sorozatban kapnak helyet. Eddig megjelent *A Rákóczi-család könyvtárai 1688–1660* (Szeged, 1996) és *Bethlen Kata könyvtárának rekonstrukciója* (Szeged, 1997). A feldolgozások részben az *Olvasmánytörténeti Dolgozatok* kötetekben láttak, illetve látnak napvilágot. A sorozatban egyébként nem hazai szerzők munkái is megjelentek (Cicaj, Viliam: *Bányavárosi könyvkultúra a XVI–XVIII. században. Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmechánya*. Szeged, 1993 és Selecká Márza, Eva: *A középkori lőcsei könyvtár*. Szeged, 1997.).

Az eddig végzett munka vázlatos áttekintése is bizonyítja talán, hogy jól átgondolt, szervesen egymásra épülő kutatás folyik Szegeden. Sikerült két alapvető kérdést is megoldani: a finanszírozásit és a személyit. A finanszírozási gondokon a pályázati lehetőségek mellett a nemzetközi kapcsolatok segítenek. A kutatott téma ugyanis egyetemes jelentőségű, az európai szellemi érintkezések alaposabb megismerését teszi lehetővé, így a szegedi műhely bekapcsolódhatott különböző nemzetközi programokba. A személyeket pedig a kutatói utánpótlás folyamatos kinevelésével lehetett megoldani. *Monok István* jelenlegi munkatársai közül többen nem is olyan régen még a hallgatói voltak. A hallgatók bekapcsolása a kutatásba távlataiban is biztató. (Oktatási céllal egyébként két szöveggyűjtemény is megjelent Szegeden az angol, illetve német könyvtár- és olvasmánytörténeti szakirodalomból.)

A most megjelent munka, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig* is részben oktatási céllal, tankönyvnek készült. Célja, hogy „az elmúlt évtizedek kutatásának eredményei immáron tananyagává válva épüljenek be a képzés folyamatába, lehetővé téve a kutatásokban való továbblépést.” Monok István mellett Madas Edit vállalkozott arra, hogy – Csapodi Csaba egy korábban megjelent munkáját beépítve a kötetbe – röviden összefoglalja a magyarországi könyvhasználat történetét a XVIII. század elejéig. A kötet címe nem pontosan fedi tartalmát. A „könyvkultúra” tágabb jelentésű fogalom, a könyv valamennyi életmegnyilvánulását jelenti, így előállítását, kiadását, díszítését, stb. is. Ezekről a kérdésekről azonban csak a középkori (1526-ig) részben van szó, bár ott is csak az összefüggések jobb megértése céljából. A kötet a könyvhasználat magyarországi múltjának áttekintése, olvasmány- és könyvtártörténet.

A tankönyv a régi magyarországi könyvműveltség feltárását célzó két kutatási terület művelőinek összefogásával született. Madas Edit, a középkori rész írója a már említett Fragmenta Codicum kutatócsoport munkatársa. Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei szükségessé tették e területen is a rendszerezést, erre vállalkozott Madas Edit.

Az általa írt rész – *Írás, könyv és könyvhasználat a középkori Magyarországon 1000–1526* – az „egyházi társadalom” intézményein és feladatain keresztül vizsgálja a könyvet, világi könyvhasználatról – a királyi udvaron kívül – alig maradtak fenn adatok. Két rövid, inkább bevezető jellegű fejezet tekinti át a középkori könyvhasználat forrásait és a könyv (kéziratos és nyomtatott) formai, technikai sajátosságait. A harmadik fejezet alkotja az első rész gerincét, itt mutatja be Madas Edit a könyvhasználat szereplőit és intézményeit Szent István korától 1526-ig. Mezey László 1978-as becslése szerint a középkori magyar állam bukásáig kb. 55 ezer kódex lehetett Magyarországon. Kicsiny töredéke, legfeljebb néhány százaléka ismert, mintegy 3000 kötet, nagyobb részben külföldön. Nagyon alacsony a fennmaradt könyvjegyzékek száma is. Ez az esetleges, véletlenszerűen megmaradt minta is bizonyítja azonban, hogy a magyarországi könyvkultúra középkori története „párhuzamosan alakult az európai fejlődéssel.” Különösen a XV. században. A humanizmus korának könyvtártörténetét Csapodi Csaba foglalja össze, ez a rész az 1987-ben megjelent *Magyar könyvtártörténet* megfelelő fejezeteinek utánközlése.

A kötet második része (*A könyvtárak és a könyvolvasás a Kárpát-medencében 1526–1730*) Monok István munkája. (85–184.p.). Első, de nyilvánvalóan nem utolsó összefoglalása a mintegy két évtized forrásfeltáró munkájának. Alapvető tézise, hogy még a Mátyás-korabeli könyvkultúra magaslatairól nézve sem olyan szegényes a hazai könyv-, könyvtár- és olvasástörténet, mint a korábbi szakirodalom láttatta. A feltárt levéltári források a nyomtatott könyv nagy számú jelenlétét bizonyítják a Kárpát-medencében. Tekintve, hogy a hazai könyvtermelés viszonylag szerény mennyiségű volt a korszakban – mintegy 7000 magyarországi, illetve magyar nyelvű könyv jelent meg a nyomdákban –, a gyűjteményekben található könyvek külföldi kiadásúak és nem magyar nyelvűek voltak.

Monok István röviden áttekinti a fennmaradt forrásokat, megállapítva: az olvasmánytörténeti forrástipológia az adott korszak könyvtártörténeti forrástipológiája is. A következő fejezet az intézményi könyvtárakat mutatja be. A korábbi könyvtártörténet-írás elsősorban ezekkel a gyűjteményekkel foglalkozott, de

Monok figyelmeztet: az olvasmány- és könyvtártörténet még az intézményi könyvtárak esetében sem választható el élesen egymástól, az intézményi könyvtárak múltja sokszor csak a magánkönyvtárak révén ismerhető meg, hiszen általános gyakorlat volt a privát gyűjtemények intézményi könyvtárba kerülése a korszakban.

Az olvasmánytörténeti szempont a legmarkánsabban a 3–5. fejezetekben ismerhető fel, a magánkönyvtárakat, az olvasmányok nyelvi összetételét és a könyvgyűjtői szokásokat vizsgálja e fejezetekben a szerző. Megsokszorozódott a könyvtárak száma; igaz, ezek túlnyomó többsége kicsi magánkönyvtár volt – a korábbi könyvtártörténet-írás talán éppen ezért nem fordított vizsgálatukra kellő figyelmet. A néhány tucatnyi könyvet tartalmazó magánkönyvtárak jegyzékei azonban az elolvasott könyvek listái is, a presztízs-szemponturna könyvgyűjtés, a bibliofília e korban még ismeretlen.

Fontos jelenség, hogy megjelent nálunk is a közösségi használatú könyvtár a XVI. században, de a korszak nagy magánkönyvtárai – tudósi vagy főúri gyűjtemények – is bizonyos közösségi feladatokat elégitettek ki. A főúri könyvtárak ilyen funkciója a XVII. század végéig maradt meg Nyugat-Magyarországon, Erdélyben viszont jóval tovább élt ez a gyakorlat.

A fennmaradt források legnagyobb száma a polgári jellegű könyvtárakra vonatkozik (604 jegyzék). Zöme 5–30 címet tartalmaz, alig található egykori birtokosok között nem német etnikumú. Érthetővé válik mindez, ha megnézzük, honnan maradtak fenn a jegyzékek: *Brassó, Nagyszében, Beszterce, Kolozsvár, Kassa, Lőcse, Besztercebánya, Selmecbánya, Sopron, Ruszt* városából ismertek, tehát nagyobb részben németek lakta településekről. Köszönhető ez részben a lutheri reformációnak, valamint a német és a magyar (illetve a Magyarországon élő egyéb etnikumú) polgárság eltérő színvonalú hivatali írásbeliségének. A XVI–XVII. században Magyarországon kiadott, illetve magyar nyelvű könyvek alig szerepelnek a forrásokban. A német polgárság olvasmányaiban érthető a hiányuk, de nem vagy alig találjuk meg őket a magyar főúri vagy értelmiségi könyvtárakban sem. A latint államnyelvként használták Magyarországon 1844-ig, ez a funkciója hozzájárult ahhoz, hogy a tudomány nyelve még akkor is latin volt, amikor Nyugat-Európában már kezdték nemzeti nyelveken művelni a különféle diszciplínákat. A XVII. század elejéig, közepéig a magyarországi értelmiség műveltsége, tájékozottsága lépést tartott nyugati kortársaiéval, a század végére azonban „*a nagy átlag, a hagyományos és az új gazdasági értelmiség, továbbá nemességünk olvasmányai a 17. század végére elavultakká lettek, s ez részben a túlzott latin orientáltságnak, illetve a nemzeti nyelven hozzáférhető könyvanyag tematikai összetételének volt köszönhető*”. Monok István megállapításai – más irányból, más forrásanyagot használva – megerősítik a művelődéstörténeti szakirodalomnak azt a téziséit, miszerint a királyi Magyarország (és Erdély) a XVI. század végéig szinte naprakész volt az európai szellemi áramlatok recepciójában. Természetesen kivételek később is voltak. A tanulmány nagy érdeme, hogy árnyalt képet nyújt a különböző társadalmi csoportok olvasmányműveltségéről, figyelembe véve a regionális eltéréseket és a kor szellemi tájékozódását alapvetően meghatározó felekezeti különbségeket. Feltételezhető, hogy a későbbi kutatások éppen ezeken a pontokon kisebb-nagyobb mértékben módosítani fogják az összegzést.

Monok István tanulmánya egy két évtizedes forrásfeltáró kutatás előzetes eredményeit tartalmazza. Az általa vázolt kép azonban így is meggyőző és főleg további kutatásokra serkentő.

A kötet mindkét részéhez fejezetenként jól használható, a további tájékozódást megkönnyítő irodalomjegyzékek kapcsolódnak.

(Madas Edit–Monok István: *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*. Bp. Balassi Kiadó, 1998. 184 p.)

Pogány György

A közép-kelet-európai országok összehasonlító könyvtárstatisztikai adatai

Hatalmas munkával, imponáló szakértelemmel készült kötet jelent meg a közelmúltban: *A könyvtárügy gazdaságtana Közép- és Kelet-Európában*.¹ Tíz ország – Bulgária(BG), Csehország(CS), Észtország(EE), Lengyelország(PL), Lettország(LV), Litvánia(LT), Magyarország(HU), Románia(RO), Szlovákia(SK), Szlovénia(SL) – könyvtárügyére vonatkozó 1990–1993 közötti adatokat rendszerez, kiegészítve visszafelé is, előre is két évvel, amennyiben erre lehetőség nyílt. Szerkezetében azt a statisztikát követi, amelyet ugyancsak Ramsdale állított össze az Európai Bizottság számára az EU-tagországok 1981–85 közötti, majd 1981–90 közötti könyvtárügyi helyzetéről (lásd a Könyvtári Figyelőben megjelent könyvtárstatisztikai szemlémet², 526–528.p.; erre a szemlére, amely bővebben tárgyal néhány, ezúttal épp csak jelezhető problémát, az alábbiakban is utalok még a KF jelzéssel és az oldalszámmal). Részletes adatokat közöl a könyvtárügy anyagi erőforrásairól és az egyes könyvtártípusok munkájáról, amellettszertani szempontból is tanulságos, mert a megszokott abszolút számok mellett nagy teret ad a viszonyszámoknak is, hiszen azok tükrözik a könyvtári munka hatékonyságát (KF 519.). Igyekszik viszonyítani az EU-tagságra készülő országok könyvtárügyi helyzetét az EU-országokéhoz.

Mindezek ellenére az impozáns kötet újlag tanúsítja azt a szomorú tény, hogy a reális, használható nemzetközi könyvtárstatisztika még mindig a jövő – s nem is a közeljövő – zenéje (KF 527., 531.p.). Az EU-tagországok említett könyvtárstatisztikája valóban reális képet adott, hiszen meglehetősen homogén országcsoport adatait dolgozta fel, ott az adatszolgáltatás nagyjából azonos elvek szerint történt; a valóban nemzetközi statisztika számára azonban az egymáshoz

¹ RAMSDALE, Philip–FUEGI, David: *Library economics in Central and Eastern Europe*. Luxembourg, European Commission, DGXIII/E.4. 1997. 2, VII, 324.p.

² KÖVENDI Dénes: *Dokumentumok a könyvtárstatisztika újabb irodalmából*. = *Könyvtári Figyelő*. 1997. 3.no. 519–532.p.

sok tekintetben közelálló közép-kelet-európai (KKE) országok esetében is nagyon nehéz többé-kevésbé kompatibilis adatokat beszerezni.

*

A tanulságokat összegező rövid bevezetés után az **1. fejezet** a vizsgálat célkitűzéseit, az adatszolgáltatáshoz használt definíciókat, a munka módszereit tekinti át.

2. A 10 ország adatainak összesítése. – *Pénzügyi adatok:* mennyit fordítottak könyvtártípusonként a könyvtárügyre 1988–1995 között, ebből mennyit a bérköltségekre, mennyit a gyarapításra, mennyivel nőttek évente a ráfordítások; mennyi volt ebből a hatósági támogatás, a könyvtári térítési díj, az egyéb forrásból származó bevétel. Mindez azonban csak *becsült* adat, az infláció miatt a névérték szerinti látszólagos gazdagodás inkább szegényedést takar; az összegeket *ecu*-re átszámítva közlik, de nagy az eltérés a hivatalos árfolyam és a tényleges vásárlóérték között (az utóbbi 2-3-szorosa az előbbinek); a könyvtárak országokénti alakulásáról alig vannak adatok, pedig ettől függ a gyarapítási keret reálértéke. – A könyvtárak *tevékenységét* a szolgáltató helyek, a könyvtárhasználók és a dokumentumhasználat számával jellemzik. – *A személyzet* belül megkülönböztetik a szakképzett és a szakképzetlen dolgozókat. – *Az állomány* adatai: összállomány; könyvek és kurrens periodikumok; kurrens periodikumok; kéziratok; mikroformák; AV-anyag; egyéb dokumentum. Mindezt nemcsak összesítve közlik, hanem (az Unesco-statisztikákban használatos) 6 nagy könyvtártípus szerinti bontásban is.

3. A 6 könyvtártípus adatai. – A 6 típus, „szektor”: 1. nemzeti, 2. felsőoktatási, 3. közművelődési, 4. szak-, 5. egyéb jelentős, nem-szakosított, 6. iskolai könyvtár. (Az 5. kategóriát a továbbiakban egyszerűség kedvéért „általános tudományos” könyvtárként emlegetjük.)

Nemcsak az adatok teljessége, hanem a könyvtárak kategorizálása szempontjából is hátrány, hogy az egyes országokban más-más a könyvtárügy irányításának a szervezete, a könyvtári rendszernek főhatóságok szerinti tagolódása. A *szakkönyvtárak* általában már a magánszektorhoz tartoznak, főhatóság híján hiányos, ill. csak becsült adatokat kapott róluk a szerkesztő. *Általános tudományos* könyvtárat a cseh, a lett, a román és a szlovén statisztika nem is tart számon. Amint a 4. sz. függelékéből kiderül, a szöveges adatszolgáltatásban 6 ország említette külön a tudományos akadémia könyvtárát: három (a hálózat miatt) a szakkönyvtárak, három pedig az általános tudományos könyvtárak között. Egy-egy országból több adatszolgáltató működött közre, s megesett, hogy ugyanazt a nagykönyvtárat ketten kétféleképpen kategorizálták.

Így csak az első 3 szektorról kapunk átfogó (ha nem is reális) képet. A főbb rovatok: *becsült* ráfordítás, *becsült* könyvtári tevékenység (a 10 ország együtt), ráfordítás szolgáltató helyek, ill. igazgatási egységek szerint, az állomány kötet-száma, ill. használata szolgáltató helyek szerint, használat/használó, használat/személyzet. (A *használat* a nemzeti könyvtárak esetében a helyi használatot jelenti, másutt a kölcsönzést is; a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést külön-külön mérik a küldött, ill. a kapott dokumentumok számával.) Lényeges itt a *viszonyszámok* nagy szerepe (KF 519–520.), egyúttal azonban az is kitűnik, hogy

ezek is csak azonos körülmények között dolgozó (és azonos szempontok szerint mérő!) könyvtárak viszonyítására alkalmasak. Ha a magyar felsőoktatási könyvtárakban a személyzet 1 tagjára 1,3e (1300) kötet használata esik, a bolgároknál pedig 4e (4000), ez feltehetőleg nem attól van, hogy a bolgár könyvtárosok háromszor olyan szorgalmasak, hanem hogy a) ott 93e, nálunk pedig 440e kötet jut egy szolgáltató helyre, ott tehát gyorsabban forog az állomány, b) nálunk alkalmasint kisebb az olvasószolgálat részaránya a könyvtár egész funkciórendszerében. S a használatsszámlálás módszerében is akadhatnak különbségek, hiszen Lettországból a legnagyobb egy szolgáltató hely állománya (470e), mégis ott a legnagyobb a személyzet 1 tagjára jutó állományhasználat is (6e); ők tudják, hogy jön ez ki...

A szakkönyvtárakról szolgáltatott adatok semmiképp sem kompatibilisek; SK pl. hat nagy könyvtárat sorolt ide, átlag 353e kötetes állománnyal, PL viszont 3,9e könyvtárat, átlag 12e kötetel. Ált.tud könyvtárat csak 6 ország jelent, összesen 334-et, ebből azonban egyedül PL 261-et. Az iskolai könyvtárak adatai a leghézagosabbak, itt ugyanis nem szolgáltatnak évente adatokat, ráadásul a megadott személyzeti létszám irreális, az adatok szerint a 10 ország összes könyvtárosának 50,5%-a iskolai könyvtárban dolgozna; nyilván nem főhivatású könyvtárosokról van szó. – Így erről a 3 szektorról csak a 10 ország könyvtári ráfordításaira és könyvtári tevékenységére vonatkozó összesített, becsült adatokat közlik (a forma kedvéért).

Mindegyik könyvtártípus esetében felvázolja a szerkesztő a tapasztalható trendeket, és viszonyítja a vizsgált KKE-országok helyzetét az EU-országokéhoz. Tény, hogy itt a nemzeti és a felsőoktatási könyvtárak inkább erősödtek, a közművelődési, az iskolai és a szakkönyvtárak viszont gyengültek, számuk, állományuk és olvasóik száma tekintetében egyaránt; a kurrens folyóirat-előfizetés valamennyi könyvtártípusban visszaesett. A KKE-országok nemzeti könyvtárainak összállománya 1 lakosra számítva 0,42 egység, vagyis 50%-kal több, mint az EU-országokban. A közművelődési könyvtárakra az EU-országokban az összes ráfordításnak csak 48%-a jut, itt pedig 56%; ezek viszont el vannak aprózva, egy egység jóval kevesebb embert lát el, működésük tehát eleve kevésbé gazdaságos; az 1000 lakosra jutó használók aránya itt csak 2/3-a, az állomány forgási sebessége pedig 1/3-a az EU-országokénak; 1 lakosra itt 1,7, vásárlóóróra átszámítva 3,6 ecu ráfordítás jut, az EU-országokban 9,6 ecu. – Hangsúlyozza, hogy a kapott viszonyszámok csak ugyanazon országon belül érvényesek – vagy még ott se.

4. Az országokénti adatok. – Ez a rész alkalmas a „böngészésre”. Érdekeség kedvéért jelezzük némelyik mutatószámnál a rangelső ország adatát, közbül pedig a mienket, bár az összehasonlítás a már említett okok miatt sehol sem egészen reális. Annyi mindenképpen kiderül, hogy a könyvtárakra SL költ a legtöbbet, BG a legkevesebbet (nem mintha a bolgárok nem becsülnék a könyvtárakat, de hát nincs miből...).

Pénzügyi mutatók: összes ráfordítás; ezen belül a költségvetési támogatás, a térítéssel szolgáltatások és az egyéb bevételi források aránya; ráfordítások 1000 lakosra (SL 13,7e, HU 3,2e, BG 536 ecu), átlag (vásárlóértékre átszámítva) 6,6e ecu, az EU-országokban 17,1e ecu; bérköltségek, a szakképzett könyvtárosok aránya a többiekhez képest; a bérköltség aránya a kiadásokból, a gyarapítási keret aránya (EE 32 HU 25, BG 21%), egyéb kiadások aránya; ráfordítás egy igaz-

gatási egységre, ill. egy szolgáltató helyre; gyarapítási keret 1000 lakosra, ill. egy szolgáltató helyre.

Az állomány és használata: könyv és kurrens folyóirat 1 lakosra (LV 22,6, HU 10,0, RO 6,8); a szerkesztő megjegyzi, hogy az igazi értékmérő az évente beszerzett új könyvek aránya volna; forgási sebesség (SL 1,08, HU 0,46, RO 0,45), kurrens folyóirat 1000 lakosra (SL 115, HU 18, BG 12); dokumentumhasználat 1 lakosra (EE 10,2, HU 4,6, RO 3,1); dokumentumhasználat szolgáltató helyek szerint.

Személyzet – 1000 lakosra (LT 2,4 HU 1,4, utolsók vagyunk), szakképzett könyvtáros 1000 lakosra (EE 2,0, HU 0,7, BG 0,6), dokumentumhasználat a személyzet 1 tagjára (SL 6,9, HU 3,3, RO 1,8, átlag 3,8, az EU országokban 11,7).

5. A ajánlások (az Európai Bizottság számára). – A szerkesztők szerint az adatok igen hasznosak gyakorlati szempontból: mutatják a könyvtárosoknak és a könyvtárügy intézőinek a fejlődés útját, s jelzik azokat a területeket, amelyek iránt fel kell kelteni különféle nemzeti és nemzetközi szponzoráló szervezetek érdeklődését. – Kívánatos volna rövid távon az 1993–1996 közötti időszakra összeállítani a KKE- és az EU-országok összehasonlító könyvtárstatisztikáját, de még fontosabb a hosszú távú együttműködés megszervezése az egyes országok könyvtárstatisztikai szakemberei között, hogy az adatgyűjtést teljessé és kompatibilissá tegyék, és központi web-helyen folyamatosan hozzáférhetővé tegyék valamennyi ország legfrissebb adatait, amelyekből 2-3 évenként a jelenlegihez hasonló kiadványt lehet szerkeszteni.

A **Függelék** teszi ki a kiadvány terjedelmének jó 5/6-át. Ez tartalmazza a vizsgálat szervezésére vonatkozó dokumentumokat (a kiküldött adatlapokat, az adatszolgáltató szakemberek nevét stb.), valamint a 124 oldalt elfoglaló 3. függelékben a részletes, nyers adatokat. Ez utóbbi rész egyrészt különösen alkalmas a böngészésre, másrészt módszertanilag is tanulságos, mert táblái a 26 abszolút szám mellett 20 viszonyszámot is tartalmaznak mindegyik könyvtártípus jellemzésére. A közművelődési könyvtárak esetében pl. az alábbiakat:

1. össznépeség/szolgáltató hely,
2. könyv+folyóirat/fő,
- 3/ kötet/szolg.hely,
4. használat/szolg.hely,
5. használat/használó,
6. kötet/szakképzett könyvtáros,
7. használat/személyzet,
8. személyzet/1000 lakos,
9. szakképzett/egyéb személyzet,
10. ráfordítás/1000 lakos,
11. bérköltés/személyzet;
12. bérköltés/szakképzett könyvtáros,
13. bérköltés/költségvetés,
14. gyarapítási keret/költségvetés,
15. egyéb kiadás/költségvetés;
16. ráfordítás/igazgatási egység,
17. ráfordítás/szolg.hely,
18. gyarapítási keret/1000 lakos,
19. gyarapítási keret/szolg.hely,
20. nem közületi ráfordítás/költségvetés.

Kövendi Dénes

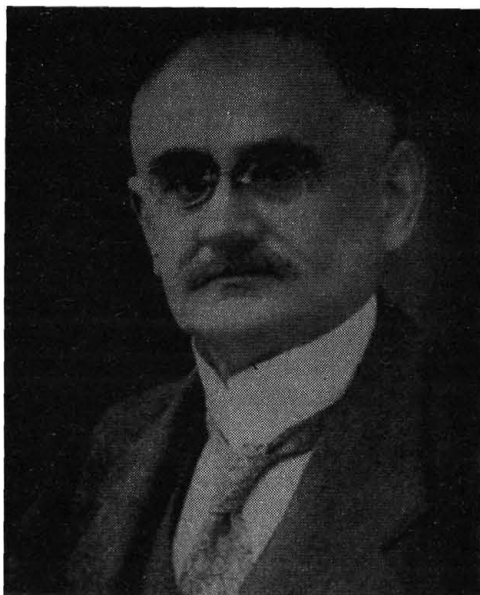
Száz éves a Győri Közkönyvtár

Még hozzá egyszerre kettő is: az 1898-ban megalakult győri városi könyvtárnak ugyanis ma két örököse is van: a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a Győri Városi Könyvtár. Később kiderül majd, hogy miként lett két utód, ami önmagában nem volna baj, hiszen sok jeles személy és intézmény is járt már úgy, hogy örökségének több ápolója és vállalója támadt. Ami miatt kissé feszengek, az nem az én bűnöm, de akaratlanul is részese lettem annak a furcsa helyzetnek, hogy a városi könyvtár nagyságú olvasótáborral rendelkező megyei könyvtár nem igazi városi intézmény, hivatalosan legalábbis nem, miközben állománya, múltja, olvasótábor szerint az volna. Győr városának ugyanis van városi könyvtára hivatalosan és valóságosan is, az olvasókat pedig – lévén lelkiviláguk egészséges – nem izgatja, hogy milyen jelző van kedvelt könyvtárunk előtt, őket a szolgáltatás érdekli és nem a fenntartó. Így van jól! Maradjunk tehát annyiban, hogy a magyar könyvtárügy sajátos – legszívesebben azt mondanám, hogy szerencsétlen – fejlődése következtében néhány megyeszékhelynek két városi könyvtár is jutott, amelyek közül az egyik a megyei könyvtár.

Más gond is akad a száz éves évfordulón. A megyei könyvtárnak a hatvanas években megjelent évkönyve ugyanis egy kis csúsztatással arról ír, hogy 1956-ban, Kisfaludy Károly nevének felvételekor megünnepelték a könyvtáralapítás 60 éves évfordulóját is, holott minden forrás egyértelműen 1898-ra teszi a városi könyvtár születését. E kegyes csalással megerősítették a történelmet, azért, hogy a névadó és a kerek születésnap egybeessen. Akkoriban ilyen apróság nem számított, a dolog tehát összejött. Ideje azonban, hogy most kiigazítsuk a szándékos tévedést, marad 1898 kezdetnek.

Ekkor kezdődött meg ugyanis Győrött a városi levéltárban a levéltári és a könyvtári anyag szétválasztása, amit Sefcsik Ferenc főlevéltárnok és egyben első könyvtáros 1901-ben fejezett be, e szavakat írva a „leltári mutatóba”: „Oh boldog örökösöm! Élj boldogul, míg a halál kaszája rendre nem vág. Fordítsd fáradságodat a város érdekeinek megóvására, hivatásunk javára, az igazság földértésére, no – meg az enyémnél fényesebb dicsőségedre. S ha majd te is megtértél elődeid szellemeinek hűvös berkeibe – memento enim, a halál teneked befütyül –, hát akkoron és ott számot adandasz sáfárkodásodról énnekem, ki vagy az égben leszek boldog és idvezült – praehabita vita honesta atque religiosa – vagy a pokolban vonzoló odább nyomorult életem gyászos peripheriái közepette az átkozottak sorsát – post improbe peracta decennia – mindörökkön örökké. – A vagyagos Áment te danold el, de ne szidj érte, ha könyvtári tevékenységnek közepette a lajtorjárul amúgy véletlenül le találsz potyogni. Isten tartsa Kigyelmedet és áldja minden testi és lelki jókkal! Kelt Győrött a leltározás befejeztével, 1901. évi szept. 14-én, egy hűvös délután. Sefcsik Ferenc győrvárosi levéltárnok.”

Mi is volt az, amit a másoló barátok és apácák e kései utóda könyvtári anyagként külön leltárba vett? Körülbelül 2000 könyv, köztük a Corpus Juris és annak

Sefcsik Ferenc

1749-es, Streibig győri nyomdász által kiadott mutatója, Fejér Codex diplomaticusának 43 kötete, az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből, Jókai összes művei, a Gracza-féle magyar szabadságharc története, a Magyar törvénytár kötetei, iskolai értesítők és a Századok évfolyamai 1867-től. Ezt alapanyagként bejelentették a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez, amely ettől kezdve Győr szabad királyi város közkönyvtárát évente támogatásban részesítette, továbbá intézkedett, hogy a győri kir. ügyészséghez beérkező Győr megyei kötelempéldányokat a városi könyvtár megkapja. 1901 után a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége több ízben kifogásolta, hogy a könyvtárt csak városi tisztviselők látogathatták, s azok is csak polgármesteri engedéllyel. 1908 márciusától adták át a könyvtárat igazán a köznek, s a polgárok minden hétköznap kölcsönözhetnek napi hét órában, és a 18 fős olvasóterem is rendelkezésre állt minden 18 éven felüli tisztességesen öltözött városi polgárnak. A használat és a kölcsönzés ingyenes volt.

Jelentős gyűjteménnyel gyarapodott 1904-ben a könyvtár, ekkor adományozta ugyanis Győr városának Milkovich Zsigmondné szül. Zámory Mária koroncói földbirtokos 7562 darabból álló értékes családi könyvtárát, amelyet még a 18. században alapított Milkovich János győri kanonok. Értékesebb és régibb darabjai 16–18. századi külföldi és magyar kiadványok, 19. századi magyar folyóiratok (Athenaeum, Tudományos Gyűjtemény, Figyelmező, Társalkodó stb.), valamint Kisfaludy Sándor, Fáy, Bajza, Berzsenyi, Kölcsey és mások művei, továbbá az Országgyűlési naplók 1751-től, statisztikai kiadványok, Szabó Károly RMK-ja, stb. Ezután újabb gyűjteményekkel, két ősnymotatvánnyal és a győri Streibig nyomda termékeivel gyarapodott az állomány. 1914-ig a növekvő támogatásból

szépen fejlődött a könyvtár. A Magyar Minerva IV., az 1904–1911. évekről szóló kötetében arról írt, hogy a Városháza első emeletén 2 teremben elhelyezett könyvtár állománya 31 400 darabból áll, s 1910-ben 236 látogatója 1118 kötetet kölcsönzött és 542-t használt helyben. Sefcsik Ferenc könyvtári segítőtje Maróthy Ernő volt.

Az I. világháború idején az intézmény csak vegetált. Először 1920-ban kapott ismét támogatást. 1924-ben a könyvtári segéderőt létszámcsoökkentés miatt elbocsátották, de mivel a könyvtár hetenként három napon 3–7 óráig nyitva volt, az év végétől ismét segédtsíztet rendeltek a délutáni kölcsönzéshez, majd 1926-tól Hodossy Gizella személyében ismét egy segéderő került a könyvtárhoz és levéltárhoz. Ekkoriban kötetenként 10 fillér kölcsönzési díjat kértek az olvasóktól. 1927-ben már a 640 pengő államsegélyhez 3000 pengőt adott a város, amelyből 622 művel gyarapodott az állomány.

A Magyar Minerva 1930–1931. évi VI. kötete már 39 200 kötetről, 30 személyes olvasóteremről, 499 olvasóról, 1600 helyben használt és 1800 kölcsönzött kötetéről írt. Minden munkanapon 5–7-ig nyitva volt a könyvtár, a helybenhasználat díjtalan volt, a kölcsönzési díj maradt kötetenként 10 fillér. Sefcsik Ferenc igazgató segítői Sirovec János és Hodossy Gizella voltak. Sajnos, a gazdasági válság idején egynegyedére csökkent a könyvtár támogatása, s a gyarapítás ismét visszaesett. 1933-ban, 35 évi szolgálat után nyugdíjba vonult Sefcsik Ferenc, utóda dr. Bay Ferenc lett, s még ebben az évben munkatársa lett dr. Lengyel Alfréd könyvtártsízt és levéltárnok. Bay Ferenc a budapesti egyetemen szerzett jogi diplomát, majd 1932-ben elvégezte az Országos Levéltár levélkezelői tanfolyamát. Széleskörű műveltsége, német, latin, görög és francia nyelvtudása, irodalmi, helyismereti és zenei érdeklődése révén hamarosan a város egyik tekintélyes és kedvelt személyisége lett. Célja olyan angolszász típusú könyvtár kialakítása volt, amely általános gyűjtőkörű, de tekintettel van a város iskolai könyvtárainak gyarapítására, nem zárja ki a könnyebb irodalmat, de nem szerzi be a ponyvát, ugyanakkor lehetőséget teremt az „ellenséges eszmeiségű” művek megismerésére is. Bay Ferenc különös gondot fordított a fontos idegen nyelvű könyvek, valamint a győri vonatkozású munkák beszerzésére. Könyvtári szakirodalmat vett, és saját pénzén Olaszországban, Németországban, Franciaországban és Spanyolországban tett tanulmányutat.

Ekkoriban a könyvtár még mindig a Városháza első emeletén lévő két szobában működött, de az alagsorban három szobában és a folyosón 12 szekrényben is könyveket tároltak, a kötelempéldányokat pedig a torony alatti szobában őrizték. Egyre szűkösebb volt az elhelyezés. Már Sefcsik idején tervek születtek a könyvtár elhelyezésére a Bisinger menházban vagy a Lloyd épületében, de mint írta, a súlyos gazdasági helyzet „jó időre elhegedülte a könyvtár nótáját is”. Nem valósult meg Bay Ferenc javaslata sem: ő a könyvtár és a városi múzeum közös elhelyezését javasolta egy, a szabad királyi várossá válás 200. évfordulójára építendő megfelelő épületben, amely a Mária Terézia közkönyvtár nevet viselte volna a kiváltságokat adományozó királynő tiszteletére. 1936-ban a könyvtárat közgyűjteménnyé nyilvánította a vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1937-ben a könyveket 20 főosztályba sorolva Bayék megkezdték a szakkatalógus építését a négy vaskos kötetből álló betűrendes katalógus kiegészítésére. Ekkor kezdték el a 14 győri könyvtár állományáról egy központi katalógus szerkesztését az össze-

*Győr. Megyei Könyvtár
felv. 1951.*

hangolt állományfejlesztés segítségével. Bizonyára a sokasodó munka támogatására, no és Bay Ferenc több pénzt és személyzetet sürgető kéréseire a főispán dr. Jenei Ferenc irodasegéd-tisztet tiszteletbeli alkönyvtárnokká nevezte ki, aki sürgős esetekben besegített a könyvtári teendők végzésébe. Az 1938. évi statisztika szerint az állomány 45 500 kötetből áll, s 389 olvasó 900 dokumentumot helyben használt, 15 600-at pedig kölcsönzött. Ez évben 2700 pengőből 3680 kötetrel gyarapodott az állomány. A legkeresettebb, legnépszerűbb szerzők Zilahy Lajos, Jókai, Gárdonyi és Harsányi Zsolt voltak.

1938-ban már érződött a háború előszele, a könyvtár és a levéltár értékeit 126 nagy ládába csomagolták, és a várható légitámadások (!) elől Ménfőcsanakra vitték. 1944 tavaszán a többi anyagot a Kármelita rendház pincéibe menekítették, de így is súlyos károk érték a könyvtárat, mert az állomány, a berendezés és felszerelés egy része a háború során elpusztult.

1945 után Győrött Újvárosban létesítették az első fiókkönyvtárat. Néhány év múlva, 1951-ben végre külön költözik a könyvtár a levéltártól, a Rákóczi utcában, a régi városháza épületében kapott helyet (ld. a mellékelt fotót!).

Röviddel ezután a városi könyvtárba beleolvadt a Központi Technológiai Könyvtár győri fiókja, s az egyesült intézménynek 1952-ben már 3021 olvasója volt. Ez év végén a Minisztertanács határozata létrehozta a megyei könyvtárakat. Győrött a városi könyvtárat egyesítették a körzeti könyvtárral, s az új intézmény fenntartója a megyei tanács lett. A KIOSZK épületébe 1956 júniusában költözött át a megyei könyvtár, amely ekkor vette föl Kisfaludy Károly nevét. A következő évben kötetzeti részleget létesítettek, 1958-ban bevezették a szabadpolcot, s 1962-től megindult a helyismereti munka. 1959 és 1961 között megtörtént a községekben működő letéti könyvtárak tanácsai kezelésbe adása. Talán ezen

*Győr. Megyei Könyvtár. Tolbuchin sétány.
Mezey György felv. 1960.*

fölbuzdulva 1961-ben Győr városa ismét külön városi könyvtárat hozott létre, amelynek központjában nem volt olvasószolgálat, innen irányították és fejlesztették a gyorsan növekvő fiókhálózatot. 1964-ben a megyei könyvtár 48 ezres állományából 4763 olvasó 144 ezer kötetet kölcsönzött, a városi hálózat 26 200 kötetnyi állományából viszont 5305 olvasó 147 ezer könyvet vett kölcsön. Gondot jelentett a városrészek egyenetlen ellátása, hiszen amíg Nádorváros 25 ezer lakosát egy 80 m²-es fiók szolgálta 5600 kötettel, Bácsa 1200 lakosa egy 30 m²-es 2600 kötetes fiókot mondhatott magáénak. 1973-ban az új lakótelepen, Advárosban megnyílt a városi hálózat legkorszerűbb és legnagyobb egysége, a Petőfi Emlékkönyvtár. Két év múlva itt létesült a város első zenei részlege.

Sajnos, a megyei könyvtár 1956-ban átadott épületét, a KIOSZK-ot lebontották (a fotó még a lebontás előtt készült természetesen), s az intézmény a Bajcsy-Zsilinszky utcai néhány évnyi tartózkodás után 1976 elején a belváros sétáló- és bevásárló utcájában kapott helyet egy átalakított többszintes épületben. Akkor elfogadható megoldásnak tűnt ez az elhelyezés, azonban mára már egyértelműen kiderült, hogy milyen gazdaságtalan, korszerűtlen és bármilyen fejlesztésre alkalmatlan ez az öt szinten rendelkezésre bocsátott kétezer négyzetméter. Nem fér el itt a tápraktár, a garázsok és a kötészeti, és külön épületekben működik az 1977-ben létrehozott gyermekkönyvtár és az 1978-ban felavatott hangtár. Persze azért hatott az újdonság varázsa, hiszen 1976 végére a felújított épületbe költözött megyei könyvtár olvasóinak száma 8781 főre nőtt, és 220 000-re emelkedett a kölcsönzött kötetek száma. Egy év alatt a 228 rendezvényt 8600 résztvevő látogatta.

Dr. Bay Ferenc nyugdíjazása után 1964-ben Perneszy Gyula tanár került a könyvtár élére, akitől Sinay Jenő 1981-ben vette át az intézmény irányítását egészen 1992-ben történt nyugdíjazásáig. Mezey György, a „szürke eminenciás” kez-

dettől a megyei könyvtár igazgatóhelyettese, 1975-ben a városi könyvtár igazgatója lett. Vezetése alatt hatalmas fejlődést produkált az önálló városi könyvtár: 1981-ben elkészült a város dinamikusan épülő új részében a városi könyvtár központja, amely már a szolgáltatások teljes körét nyújthatta, s lehetőséget teremtett a színvonalas könyvtári munkához. Ez az épület magában hordozta a további bővítés, fejlesztés lehetőségét, amivel éltek is az utódok. Ma nemcsak könyvtár, hanem fontos kiállítóhely és a tágabb értelemben vett közművelődés terepe is. Mezei György 1988-ban történt nyugdíjazása után Orbánné dr. Horváth Márta irányította az intézményt, őt 1993-ban Kucska Ferenc követte.

Mára a Győri Városi Könyvtár imponáló adataival méltó társa a megyei könyvtárnak a város könyvtári ellátásában. Néhány 1996. évi adattal érzékeltetjük ezt:

	Megyei Könyvtár	Városi Könyvtár
Szolgálati helyek száma:	2	38
Könyvtárosok száma:	41	33
Gyarapodás (db):	6 045	6 727
Állomány:	355 226	301 427
Olvasók száma:	9 812	13 230
Látogatók száma:	149 305	135 928
Kölcsönzött kötet:	287 239	358 566

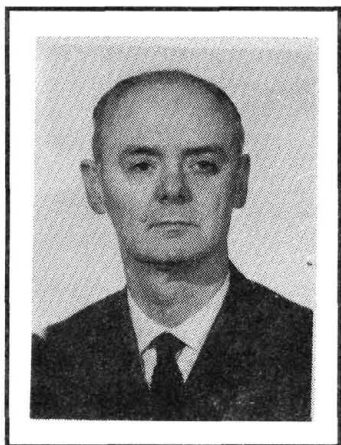
Természetesen arra törekszik a két intézmény, hogy a megyei könyvtár sajátos feladatain túl együtt nyújtsák a szolgáltatások lehetőleg teljes körét a város lakóinak. Mivel az egykori városi könyvtár régi állományát a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár örökölte, a városra vonatkozó helyismereti dokumentumok többsége itt található, s ezt ma is fejlesztjük. 1994-ben a Győr-Moson-Sopron Megyei Városi Vagyonátadó Bizottság a Győri Városi Könyvtárnak ítélte az egykor a „város közönségének” adományozott Milkovich-Zámory gyűjteményt. Ennek anyagából rendezett kiállítást a Győri Városi Könyvtár 1998. március 3-án megtartott centenáriumi rendezvényén, ahol szakmai előadásokkal emlékeztek meg az elmúlt száz évről és a jelenről. A megyei könyvtár ősre tervezi ünnepségét. Terveink között egy tudományos ülészak szervezése, évkönyv kiadása és egy régi adósság törlesztése szerepel: megjelentetjük Győr-Moson-Sopron megye sajtó-bibliográfiáját az 1779–1995-ös időszakról.

Illő, hogy a jeles évforduló alkalmából szóljunk a jövőről is. Úgy vélem, hogy a Győri Városi Könyvtár képes és kész arra, hogy a város közkönyvtári ellátását megoldja. A tervek szerint a megyei könyvtár a két győri főiskola könyvtárával együtt egy új beruházással létrehozandó Egyetemi-Megyei Könyvtár és Információs Központ alkotórészeként venne részt a város és a régió szakirodalmi ellátásában. Ehhez a tervhez csatlakozott a Széchenyi István Főiskola és az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola főigazgatója, valamint a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés elnöke. Szándékunkat visszaigazolta és rokonszenvvel fogadta Magyar Bálint, Lotz Károly és Kuncze Gábor miniszter. Az évforduló arra kötelez, hogy sok munkával megvalósítsuk ezt az álmot.

Tuba László

A cikk a Győr Barátainak Köre budapesti rendezvényén 1998. febr. 17-én a Merlin Színházban elhangzott előadás írásos változata.

Elhunyt Páldy Róbert

Életének 86. évében, 1998. február 23-án, hosszan tartó, súlyos betegség után elhunyt Páldy Róbert, Veszprém megye első szabadművelődési felügyelőségének vezetője, könyvtárigazgató, szerkesztő.

Az erdélyi Gyergyóalfaluban született 1912-ben. Az I. világháborút követő változások okozta bizonytalanság sodorta családjával együtt egyik városból a másikba, először az Alföldre, majd a Dunántúlra. Tanítói oklevelet szerezve egyike volt azon értelmiségieknek, akik viszonylag fiatalon céltudatos és határozott elkötelezettséget vállaltak a magyarság kulturális felemelése ügyében. Egyike azon keveseknek, akik a 20. századi magyar történelem vérzivataros,

társadalmi változásokkal és politikai bakugrásokkal terhelt időszakában meg tudták őrizni és a maguk módján, saját eszközeikkel kifejezésre tudták juttatni emberi és eszmei elkötelezettségüket. Azon kevesek közé tartozott, akik az évek során aktuális politikai kurzusoktól függetlenül vagy éppen azok korlátait jól ismerve összhangot tudtak teremteni a saját lelkiismeretük és a környezetük által teremtett lehetőségek között. Mindenkor azt tette, amit a magyarság iránt vállalt elkötelezettsége érdekében, a saját lelkiismerete szerint tennie kellett, és amit az adott körülmények között tenni lehetett.

A népi írók szellemiségén táplálkozva nőtt fel. Veres Péterrel, Szabó Pállal, Erdei Ferencsel, Darvas Józseffel és másokkal eszmei, politikai és baráti kapcsolatai is voltak. Életútja természetes módon vezetett a falukutatók mozgalmához, amelynek aktív tagjaként nemcsak a bajok feltárására, hanem azok gyógyítására is vállalkozott élete végéig. Először tanítóként, később malomellenőri és más munkákat vállalva ismerte meg a két háború közötti magyar falvak életét, generációk sokaságán átfelőlő társadalmi megkövesültségét és szellemi elmaradottságát. Újságokban és folyóiratokban jelentek meg a falusi emberek életét bemutató írásai. 1938-ban például a Szabó Pál szerkesztette *Kelet Népe* közölte a *Délzala* című szociográfiáját. Ekkor ismerkedett meg azzal a rendkívül gazdag népi kultúrkinccsel is, amelynek őrzése és népszerűsítése mellett egy életre elkötelezte magát.

1945-ben Balatonfüredre költözött, ahol édesapja a polgári iskola igazgatója volt. A háború utáni esztendő a legszebb remények megvalósításának lehetőségeit mutatták számára is. A Kertmagyarország megteremtésével már nemcsak álomként, hanem konkrét tervként is foglalkozni lehetett. Bekapcsolódott a Nemzeti Parasztpárt Veszprém megyei szervezésébe, közreműködött a földosztásban, egy ideig a párt megyei alelnökének tisztét is betöltötte. Meghatározó

szerepe volt abban, hogy a koalíciós időszak pártjainak politizálását Veszprém megyében a háborús pusztítások felszámolása és az ország újjáépítése ügyében a közös felelősség vállalása, a konstruktív együttműködés, nem pedig a rivalizálás, az egymásra mutogatás és a szembenállás jellemezte.

A szabadművelődési felügyelőség létrehozása után 1945 őszén az új kulturális szervezet megyei irodájának vezetőjévé nevezték ki. Hazánk egyik legfontosabb és talán leggyönyörűbb területén irányíthatta a megújuló országrész kulturális felemelkedésének programjait, az új intézmények és intézményhálózatok szervezését, népművészeti rendezvények és ismeretterjesztő előadások sorozatait.

Művelődési házak, könyvtárak sora létesült ekkor a megyében. Pápán, Veszprémben és az akkor Veszprém megyéhez tartozó Siófokon olyan népfőiskolákat szervezett, amelyek tudatosan vállalták tehetséges falusi fiatalok tanítását, új életpályákon történő indítását. Napjainkban is példaértékűnek tekinthetjük az 1848/49. évi magyar forradalom és szabadságharc 100. évfordulója méltó megünneplésének megszervezését, amelynek egyik tükrre a Bakony-Baltoni Kalendárium első számának megjelentése volt.

Szabadművelődési felügyelőként, később könyvtárigazgatóként egyik legfőbb törekvése tehetséges vidéki, főként falusi fiatalok felkutatása, a kulturális élet valamelyik területén történő elindítása, tanítása, életük állandó figyelemmel kísérése és segítése volt. Úgy gondolom, nem kevesen élünk e tájon olyanok, akiknek élete, évtizedekkel ezelőtt, Páldy Róbert határozott és céltudatos törekvéseinek hatására vett új fordulatot. Akik szellemi gyermekeinek és törekvései folytatóinak is tekintjük magunkat.

Az ötvenes évek elején rövid ideig Balatonfüreden tanított, majd a gyorsan fejlődő magyar könyvtárügy szervezeti és tartalmi felépítése nyújtott lehetőséget elképzelései megvalósítására. Először a Fejér megyei könyvtár igazgató-helyetteseként, 1955-től pedig a Veszprém megyei könyvtár igazgatójaként ismerkedtünk meg széleskörű irodalom- és kutatásszervező törekvéseivel, körültekintő szerkesztői és példamutató mecénási munkájával, találkozhattunk a könyvtári munkában nélkülözhetetlen igényességével és rendszeretével.

Életútjának szerves része volt az is, hogy 1956 forradalmi napjaiban ismét a Nemzeti Parasztpárt Veszprém megyei megújításán munkálkodott. A forradalom leverése után pedig nem is olyan nagyon illegálisan szervezte a bebörtönzött vagy eltiltott magyar írók anyagi támogatását. 1957-ben vállalta az azóta is példaértékűnek tekintett, négy számot megért, majd mondvacsinált politikai ürüggyel betiltott *Veszprémi Szemle* szerkesztését.

1961-től több, mint tíz éven át a *Könyvtáros* című folyóirat szerkesztőjeként a korszerű magyar könyvtári rendszer megteremtésében vállalt fontos szerepet. Élete delelőjén, betegségekől meggyötörten ismét visszatalált az eredőkhöz, a faluhoz, a falusi emberek gondjaihoz. A nyári hónapokban felesége szülőfalujában, Nagykörűben élt, télen pedig népfőiskolát szervezni, előadássorozatokat indítani és előadásokat tartani utazgatott oda.

Emberi és baráti kapcsolatai Veszprém megyével élete végéig nem szakadtak meg. Rendszeresen levelezett és találkozott itt élő barátaival. Az elmúlt esztendőben, már súlyos betegen vállalta a *Bakony-Baltoni Kalendárium 1998.* című kötet előszavának megírását.

Varga Béla

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei

Az április 23-án megtartott ülésén a képviselő-testület megvitatta a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről készülő kormányrendelet tervezetét. A szöveget a tagság lehető legszélesebb köréhez juttattuk el, mivel a könyvtári rendszer törvényben megfogalmazott koncepciójának egyik sarkalatos pontja ez a jegyzék, s így a következőkben meghatározó lehet. A képviselő kollégák fontosnak tartották felhívni a figyelmet a törvény és a követő jogszabály összehangolásának szükségességére és a különböző kísérő rendeletek összefüggéseire. A szövetség a javaslatát a tagoktól érkezett véleményekre építve fogalmazza meg.

Lehetőség nyílt a szabálysértésről szóló kormányrendelet kiegészítésére. Az IKSZ egyetért azzal az elképzeléssel, hogy a könyvtár használatával kapcsolatos szabálysértés kerüljön be az új szövegbe. Ennek értelmében a könyvtárhasználatra vonatkozó kötelezettségek megszegőjét 30 ezer forintig terjedő pénzbírsággal lehet majd sújtani.

A testület ezt követően a közgyűlés előkészítéséről tárgyalt, és ennek kapcsán a szövetség működését is megvitatta. A kollégák egyetértettek abban, hogy az egyre szaporodó feladatok megoldásához kevés az a néhány ember, aki rendszeresen részt vállal a munkában. Mindenképpen szükség van az IKSZ szervezeti felépítésének, a feladatok megosztásának átgondolására, s ezt a kérdést a tagozati üléseken kell felvetni.

A képviselők fontolóra vették a közhasznú társasággá való átalakulás lehetőségét a megszületett non-profit törvény kapcsán, a megalapozott vélemény kialakításához azonban jogász segítségét veszik igénybe.

Az ülés résztvevői örömmel értesültek arról, hogy az MKE és az IKSZ együttes levelére a művelődési minisztertől pozitív válasz érkezett, és április elsejétől megszüntette a könyvtári terület irányításának addigi „tudathasadásos” állapotát: az ágazati vezetés egy helyen, az MKM könyvtári osztályán összpontosul.

Végül az IKSZ továbbképzéseiről beszélt a testület, illetve a folytatás lehetőségeiről.

Az IKSZ képviselője is részt vett április 16-án a Magyar Kulturális Szövetség elnökségi ülésén, ahol egyebek mellett a készülő kulturális leltárról, a média-kuratóriumokról esett szó, és beszámoló hangzott el az MKSZ részvételéről az Utazás 98 kiállításon.

A minisztérium felkérésére a szövetség véleményezte a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár koncepcióját, valamint az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztési koncepcióját. Ez utóbbival kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a leglényegesebbnek az információhoz való hozzájutás egyenlő esélyének megteremtését tartja. A pályázati rendszer kialakításánál szükségesnek látja a különböző közgyűjtemények és közművelődési intézmények – nem csak önkormányzati fenntartásúak – együttműködésének erőteljesebb ösztönzését.

Az IKSZ közgyűlésére május 26-án 10 óra 30-tól kerül sor, az OSZK VI. emeleti előadóteremben.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1998. április 17.

77. szám

Megjelenik: általában 30 nap alatt. A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

Vándorgyűlés

Javában folynak az előkészületek. A vendéglátó-szervező Balassi Bálint Könyvtár kiküldte a könyvtáraknak a jelentkezési felhívást. Részletes tájékoztatást a július elején postázandó programfüzet fog tartalmazni. Az előadások tartására szóló felhívásra számos ígéretes összefoglaló érkezett, a fő témához kapcsolódó és egyéb szekcióülések egyeztetése folyamatban van.

Egyesületi élet

Szakmai programok támogatása – Április 25-ig várjuk a titkárságra a szervezetek idei pályázatát. Az elbírálásnál előnyben részesülnek azok a programok, amelyek nyilvánvaló szakmai haszonnal járnak. A rendelkezésre álló egyesületi keretektől csak azok a szervezetek részesülhetnek, amelyek elszámoltak az 1997. évi támogatás felhasználásáról. Még nem kaptuk meg az értesítést pályázataink eredményéről, de reméljük, hogy legalább a tavalyi kerettel tudunk gazdálkodni. A kéréseket az elnökség május 6-i ülésén bírálja el, a döntésről ezt követően értesítjük a szervezeteket.

Levelező listák – Az egyesületi levelezés és egyéb információáramlás nagy részét szeretnénk – a kor szellemét követve: a nyilvánosság, a takarékoság és a hatékonyság jegyében – a számítógépes hálózaton lebonyolítani. Ezért három levelező listát hoztunk létre: az „mkecsucs@listserv.iif.hu” az elnökség listája, az „mkeszerv@listserv.iif.hu” listára a szervezetek vezető tisztségviselői iratkozhatnak fel (ezek ún. zárt listák), az „mkenyilt@listserv.iif.hu” listát pedig a tagság nyilvános fórumának szánjuk, erre máris fel lehet iratkozni a „listserv@listserv.iif.hu” címre küldött „subscribe mkenyilt név e-mailcím” paranccsal, a subject rovatot üresen hagyva. A szervezetek listájának beindításához kérjük, hogy minden szervezet vezetője nevezzen meg (legalább) egy e-mail-címet, amelyre a listáról az e-postai küldeményeket küldhetjük számára és vezetőtársai számára. A lista gazdája mindhárom esetben Hegyközi Ilona, az MKE titkára.

Elnökségi hírek

Alkotmány – Az Alkotmány-előkészítő Bizottság megköszönte a Magyar Köztársaság új alkotmányának kidolgozásában való közreműködésünket és meg-

küldte a bizottság által elkészített tervezetet, amely a titkárságon az érdeklődők rendelkezésére áll.

Országos Könyvtári Kuratórium – Az elnökség az MKM Könyvtári Osztályának kérésére megfogalmazta véleményét a kiadni tervezett kormányrendelet első, „munkanyag-szintű változatáról”.

Mi történt a szervezetekben?

Bibliográfiai Szekció (BSZ) – Március 24-én szakmai rendezvényt tartottak két közérdekű és aktuális témáról. Berke Barnabásné a magyar nemzeti bibliográfia retrospektív adatbázisának létrehozásával kapcsolatos elképzeléseket ismertette. Kovács Ilona a külföldi hungarikumok Interneten elérhető adatbázisairól, a Hungarika Információról és a Hungarika Névkataszterről tartott előadást és számítógépes bemutatót.

Közkönyvtári Egylet (KE) – Április 1-jén konferenciát szerveztek A könyvtári statisztika jelene és jövője címmel a FSZEK-ben. Az elhangzott előadások: Tájékoztató a LIBECON 2000 programról (David Fuegi), A magyar statisztika az EU követelményeinek tükrében (Soós Lőrinc), A magyar könyvtári statisztika (Kádárné Fülöp Judit), A könyvtári statisztika készítése (Vidra Szabó Ferenc), A könyvtári statisztika gondjai (Engel Tibor).

Műszaki Könyvtáros Szekció (MSZ) – Március 26-án a Nemzetközi Pető Intézet Könyvtárában tartottak rendezvényt, ahol néhány hazai CD-forgalmazó mutatta be kínálatát. A bemutatóhoz a CD-k könyvtári szolgáltatásáról szóló tapasztalatcsere kapcsolódott.

Pénzügyek

Országgyűlési támogatás – Örömmel értesültünk róla, hogy a Magyar Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Költségvetési Támogatását Előkészítő Bizottsága egymillió forintos támogatást ítélt meg egyesületünknek az 1998. évre.

Pályázati lehetőség

Soros Alapítvány – Megjelent a könyvtártámogatási pályázat. A meghirdetett célok: 1. Könyvtárak összehangolt állománygyarapítása, 2. Automatizálás, 3. Külföldi konferencián való részvétel. A pályázatok beérkezésének határideje 1998. május 4. A támogatási keret 19,362,000 Ft. A pályázati űrlap a részletes pályázati követelményekkel beszerezhető megcímzett és felbélyegzett közepes méretű válaszboríték megküldésével postai úton (Soros Alapítvány, 1525 Budapest, Pf. 34.) vagy személyesen (Bp., II. ker. Bolyai u. 14.). Részletes tájékoztató olvasható az Interneten is a www.soros.hu címen.

Képzés

Tanulmányutak támogatása – Az elnökség még a tavalyi évben megfogalmazta és elfogadta az egyéni külföldi tanulmányutak támogatásának rendjét, amelyet eljuttattunk a szervezetekhez és e hírlevéllel párhuzamosan közreadunk a 3K-ban is. A tavaszi NKA-pályázat „meg is szólította” az egyesületet, hogy

igényeljen támogatást erre a célra. Az elnökség hamarosan kiírja saját éves pályázatát.

Menedzsment-képzés – A British Council szervezésében 1996 februárjában Norwichban, majd később több ízben Magyarországon vettek részt kollégáink menedzsment-képzésen, majd továbbképzésen az MKE támogatásával, ahol „training the trainers”, azaz a potenciális oktatók oktatása volt a kurzusok célja. A résztvevők most a BC és az MKE együttműködése keretében szemináriumot szerveznek, ahol szeretnék átadni a tanult módszereket és szemléletmódot. A képzés formáját és tematikáját Koreny Ágnes és Varga Katalin dolgozza ki, május végén egy tájékoztatót tartanak terveikről, ennek időpontját és helyét a szószakszabványon tesszük közzé.

Nemzetközi kapcsolatok

IFLA 2003 – Legfrissebb hírünk, hogy helyszíni szemlére várjuk június elején az IFLA két tisztségviselőjét, Nancy John alelnököt és Carol Henry-t az IFLA-titkárság vezető munkatársát.

Kiadványok

Könyvtári Minerva – Megjelent a Könyvtári Minerva 1996. A könyvtárak szolgáltatási kalauza című három kötetes igen hasznos címtár, amely megrendelhető az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtáránál, 1827 Budapest, fax: (1)202-804, e-posta: racz@oszk.hu. Ára 3360 Ft (ÁFA-stól) + postaköltség.

BMK Módszertani Füzetek – A sorozat új kötetei: Szakmatükör – Helyzetkép a közművelődésről, 400 Ft; Ferencz Győző: A kulturális intézmények munkajogi kézikönyve, 600 Ft; Antal Gábor: Szabályzatgyűjtemény költségvetési intézmények számára, 800 Ft. Megrendelhető: Budapesti Művelődési Központ, 1518 Budapest, Pf. 145. Tel.: 203-4644. E-posta: muvhazak@c3.hu

Előzetes rendezvénynaptár:

Magyarországon:

- 1998. április 24–26. Ötödik Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál, Könyvtáros Klubbal, Budapesti Kongresszusi Központ
- 1998. május 10–14. „The 21st Century Information Society: The Role of Library Associations”, Budapest, OSI-Network Library Program – Council of Europe
- 1998. május 18. „A könyvtárak és az elektronikus környezet”, kerekasztal-konferencia a budapesti Goethe Intézet és Francia Intézet szervezésében
- 1998. július 15–17. „Az egyházi gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban”, a Helyismereti Könyvtárosok V. Országos Tanácskozása, Kiskunhalas–Kalocsa
- 1988. július 30–augusztus 1. Az MKE 30. vándorgyűlése „A könyvtárak együttműködése az információs társadalom kiszolgálásában”, Salgótarján
- 1998. augusztus 30–szeptember 4. INTAMEL-közgyűlés és konferencia, Budapest

- 1998. október 5–7. „Közkönyvtár az ezredfordulón”. Magyar–norvég szeminárium, Budapest

Külföldön:

- 1998. május 25–29. „Information Technology and Journalism”, Dubrovnik, Inter University Center
- 1998. június 1–7. IATUL Annual Conference, Pretoria, Dél-Afrika
- 1998. június 6–14. „Crimea 98 – Libraries and associations in a transient world: new technologies and new forms of cooperation”, Sudak, Ukrajna
- 1998. június 22–27. EAHIL, Sixth European Conference of Medical and Health Libraries, Utrecht, Hollandia
- 1998. június 25–július 2. American Library Association Annual Conference: „Global reach, local touch”, Washington D.C., USA
- 1998. augusztus 13–15. ISIC (Information Seeking in Context 98) konferencia, Sheffield, Nagy-Britannia
- 1998. augusztus 16–21. 64. IFLA-közgyűlés „On crossroads of information and culture”, Amsterdam, Hollandia
- 1998. október 11–17. 49. FID konferencia és kongresszus „Towards the new information society of tomorrow: innovations, challenges and impact”, Jaipur-New Delhi, India
- 1998. október 29–30. „The Architecture of Knowledge”, two-day British Library–British Council colloquium, London
- 1998. november–december. International Conference Freedom of Expression, Censorship, Libraries, Riga, Lettország
- 1999. január 25–27. 7th International BOBCATSSS Symposium „Learning society – learning organisation – lifelong learning”, Bratislava
- 1999. május 23–26. CoLIS 3, Third International Conference on Conceptions of Library and Information Science: „Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities”, Dubrovnik, Horvátország
- 1999. augusztus 19–28. 65. IFLA-közgyűlés, Bangkok, Thaiföld

Állásügylek (március közepétől lapzártáig érkezett hirdetések):

Állást keres

Egyetemi végzettségű (biológia-könyvtár szak), FPI továbbképzéseken részt vett kolléganő német társalgási szintű nyelvismerettel főiskolai, egyetemi, biológiai vagy környezetvédelmi kutatóintézeti szakkönyvtárban, egyéb nagy központi könyvtárban elhelyezkedne. Molnárné Vajda Zsuzsanna, lakástelefonja: 403-7477. – Középfokú könyvtárosi végzettséggel, angol passzív nyelvismerettel, alapfokú számítástechnikai jártassággal feldolgozó könyvtárosi állást keres Bodrics László, lakástelefonja: 208-2026. – Olyan állást keres egy kolléganő, ahol felsőfokú szakkönyvtárosi és nemzetközi marketing-végzettségét, vállalati szintű műszaki tájékozottági tevékenység és szakkönyvtár irányítása terén szerzett ismereteit hasznosítani tudná és a marketingeszközöket alkalmazni tudná az elektronikus és hagyományos információs szolgáltatások piacorientált, gazdaságos működtetésében. Az ajánlatokat „Könyvtári marketing” jellegre az MKE titkárságára várja.

Állást kínál

Az OSZK Fölőspéldány-központja férfi raktárost keres középiskolai érettségivel hat órás munkára. Fizetés a közalkalmazotti bértábla szerint. Érdeklődni lehet Hoványi János osztályvezetőnél a 331-1747-es telefonszámon. – Az ELTE Jogi Kar Könyvtára szakirányú főiskolai végzettségű, számítógépes feldolgozásban is jártas olvasószolgálatos munkatársat keres. Bérézés a közalkalmazotti bértábla szerint. Jelentkezés Jägerne Füstner Krisztina könyvtárvezetőnél, tel.: 266-3005.

*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

